

Anton Olofsson, folkskollärne
Halmstad.

Johnsson
M. W. 95
J. W. 95
W. 95
Johnsson

dec 27 1910 -

Anteckningar i Folkminalforskning
gjorda sommaren och hösten 1919.

2140

Innehåll.

Lagor: Den sjungande kopporgrytan, s. 3; Skeppet som gick över vatten och land, s. 9; Fangsun som ingen hunde pustade, s. 17; Gräskoppan, s. 20; Flickorna som kom till dvärarna, s. 25; Jöns, Toffel och Märten, s. 30; Knallans och åttagytan, s. 40.

Lägner från Blekinge, s. 44.

Skrock från Blekinge kustbygd, s. 48.

Pisar: Gökvisan, s. 52; Gossällernasvisa, s. 53; Kämpen Grimberg, s. 54.

Gator, s. 62.

Ordspråk och väderleksregler, s. 65.

Grafskrifter, s. 66.

Anteckningar från Bästads, s. 66.

Anteckningar från Rörbygd, s. 68.

Skrock och skänt, s. 70.

Ransom, s. 72.

Skadedjurs manna, s. 74.

Hästskon över dören, s. 75.

Minen i folkföreställningen, s. 78.

(958)

Inledning.

Följande sagn är upptecknade sommaren 1919 o. berättade av fru Ester Gullander, Gredala. Hon är född år 1890 i Listerby socken, Blekinge, där hennes far är skomakare. När hundarna kommer för att hämta sina skor (antalet min sagoberättarstuga), är de vanligen inte färdiga. Men däröver är de inte ledna, ty medan de sitter ned i vinter, berättar den glada skomakaren sagn o. sjunger visor (jmfr August Bondesons fader). Därför kan det nog hänta ibland, att man kommer för att hämta sina skor för är bestämt av. Min berättarstuga har på si sitt ofta fått huvudagn.

Om sin far lämnas fru Gullander bl. a. följande uppgifter: "Min far heter Adrien Lundén. Han föddes år 1867 i Långasjö socken i Kronobergs län. Vid 15 års ålder kom han i skomakarelära hos ett gammalt original, "Elias i Piggemåla", o. med honom genomvandrade han Långasjö, Vissefjärda o. Ljuders socknar i Småland samt Elmeboda socken i Blekinge. Under dessa sina läraår läerde han även sina sagn, visor o. gätor. År 1888 (dew stränga vintern) flyttade far o. mor från skogsbygderna ned till Blekingekusten, till Listerby socken, en lång, smal kust o. ö-socken. Där bo de ännu kvar."

De sex första av de här antecknade sagorna tillhörde således södra Småland o. norra Blekinge. Dew sjunde o. sisto sagan är från Göingebacken i Skåne.

1. Den sjungande koppargräylan

Det var en gang en fattig änka, som bodde med sin son i en liten förfallen stuga i skogsbrunet. Men de hade inte alltid varit fattiga. De hade en gang ägt den stora herrgården, som låg i skogen på andra sidan sjön. Då levde ännu hennes man, som var en bild. Han var mycket ilsakad o. ombyckt av sina underlyckande. Men så dog han, o. då den blev såld till en annan herremann. Denne var hård o. stricke o. blev inte alls ombyckt. Han gav inte heller inkon, vad hennes tillkom, o. bringde henne dessutom att lämna gården. Han sa sig inte kunna underhålla henne, eftersom han hade så stora skulder, att allt, vad han kunde skrapa ihop, gick till att betala födringsräkarna med. Så flyttade då änkan till den lilla kojan i skogsbrunet, där hon också förtjänade sig o. sin lille son, så gott hon kunde.

Det var nu minga år efter faderns död, o. pojken hade växt upp o. blivit så stor, att han kunde hjälpa till att förtjäna lite till deras upphälle. Han gick i skogen om dagarna o. plökade ris o. gjorde om kvällarna krästar o. vispar, medan modern satt o. spann o. stickade. Då satte modern om den tid, då far levde o. de bodde på

den stora herrgården o. han gott de hade det då.

I bland när pojken var ut i skogen, kom han inåt från till den vackra herrgården, där fönstren lyste som röda guld. I sandom fick han se en skymt av herremannens dotter, som gick bland rosorna i trädgården, o. det var det granskade han hände sett.

En dag, när pojken gick i skogen, fick han höra ett svagt jämmer. Han gick åt det till, varifrån ljudet kom, o. fick då se en liten dvärg, som satt inklämd mellan ett par stenar o. inte kunde komma loss. Pojken lyckte, att det var rysligt synd om honom o. ville undan den ena stenen. Den lille dvärjen blev så glad över, att han blivit hjälpt, att han ej nog kunde betyga sin tacksamhet. "Här ska du få ett minne av mig," saade han till pojken. "Du ska få en koppargrytta, men det är inte en vanlig grytta, det är den sjungande koppargrytan, o. den kan skaffa dig, vad helst du önskar. Bara du sätter den i spisen o. lägger glödor inunder, så börjar den sjunga: jag springer, jag springer, jag springer, jag springer!" Då kom du bi den springa efter, vad helst du vill ha, o. den far istad o. hämtar det."

Pojken blev förstjust över en sådan präktig grytta o. lyckte, att han blivit väl belönad för den rings tjänst han gjort. När han kommit hem till sin mor, talade han om

sventyret i skogen o. visade koppargrytan, som han fått i belöning. Han ville shå pröva dess underbara egenskaper o. satte den på spisen o. lade glöder under. I så snart grytan blev varmt, började den sjunga: "Jag springer, jag springer, jag springer, jag springer." Pojken tänkte, att på herrgården hade de nog så god mat, att det kunde vara gott att få smaka lite av den. Han sade därför till grytan: "Spring till herrgården o. hämta lite av deras middagsmat!" Grytan för väg upp genom skorstenen. En kort stund efteråt kom den tillbaka med den läckraste stek. Både pojken o. hans mor lyckte, att det var den bästa grytan de kunde hämta sig. De behövde de inte längre lid någon nöd, o. de slapp att fråla så här för styvarna, ty de kunde skicka grytan efter, vad helst de önskade. Snart började de även skicka den efter penningar ur herremannens penningaskrin.

Herremannen märkte snart, dels att det kom så lik mat på bordet till honom o. dels att pengarna började försvinna ur hans penningaskrin, o. han kunde inte förstå, hur det hängde ihop. I så skulle han undersöka, om maten stals i kiket. Han lade sig därför på lar för att se efter, hur kockskan bar sig åt med maten. Det var en ganska stor bit kött han lade i grytan, o. han lyckte därför, att det var märkvärdigt,

om den kunde krympa ihop så mycket. När nu kokenskan vände ryggen till stekan, fick herremannen se, att en gryta kom ner genom skorstenen o. skrapade på grytan, i vilken stekan låg. Ikrat hoppade då ett köttstycke över i den frammande grytan, som därafter för sin väg.

Den skulle herremannen se efter, om det gick till på samma sätt med penningarna, o. lade sig därför på lar i näheken av det värdefulla skrinet. Han hade inte legit där länge, förrän han fick se en gryta komma farande. Den skrapade med sitt era ben på skrins lås, som flög upp. En del pengar lade sig i grytan, o. så för den istället igen. Herremannen blev så höpen, att han inte kom sig för att hjälpa grytan. Men, tänkte han, "en annan ging ska jag nog ha tagga lag i grytan, så att jag kan få se, vad det är för något holleri med den." Han miste vanta flera dagar, innan grytan kom tillbaka nästa gång. Då fick han tag i ett av benen på densamma, just som den skulle ge sig istället efter att ha hämtat pengar ur skrinet. Men han orkade inte hålla fast utan släppa taget, o. grytan undslapp honom denna gången också.

Nästa gång grytan kom, passade herremannen bättre på o. satte sig i grytan för att hålla den kvar. Men nu fick han i stället följa med grytan på dess färd. Den för över

skogen till den lilla stugan, där ankan o. hennes son bodde. Där tog den vägen ner genom skorstenen o. ställde sig på spisen. Pojken o. hans mor blev häpna, när de fick se, vad grytan hade haft med sig hem. Men herremannen jämrade sig o. bad, att de skulle hjälpa honom upp ur den förtrollade grytan, ty han kunde inte själv göra det. När pojken hörde det, fick han en idé. Nu skulle han kanske kunna få veta, om det inte var rättvist, att herremannen kört dem bort från deras hem. Därför saade pojken: "Du vill inte hjälpa Er, föräldrar Ni har lämnat tillbaka herrgården." Men det ville inte herremannen höra talas om. Pojken frågade honom då, om han inte med rätt hade tagit gården från dem. "Vår rättegång på den frågan!" saade han. "Då hjälper jag inte upp Er ur grytan."

Nu nu herremannen saj, att han sett riktigt i blåmorn, erkände han, att han inte haft rättighet att taga herrgården så som han gjort. Men han bad, att de för all del skulle hjälpa honom upp ur grytan. "Först ska Ni skriva ett givobrev på herrgården till mig," saade pojken. Det ville inte herremannen på några villkor höra talas om, men nu han slutligen inte saj sig sig någon annan råd, miste han sitta i grytan o. skriva. När pojken saj, att det var skivet, lyckte han, att det var bra. "Hjälp nu upp mig!" saade herremannen. "Ja," saade pojken, "om du först lovar mig, att jag får Er dotter till

husku." Det lyckte herrmannen först vara ännu särare att ge sitt samlycke till. Men så kom han att tänka på, att hans dotter på det sättet skulle få bror kvar på herrgården, o. då fick ju även det gå. Sedan hjälpte pojken upp herrmannen, som gick sin väg hem åt snygen o. skansen.

Ta bleo pojken ägna till sin faders gårds o. fick därjämte en mycket vacker hustru. De levde länge o. i all lust o. gomman, o. eftersom de hade allt, vad de behönde, kom inte den sjungande koppargrytan mer till användning. Ta glömdes dess egenskaper bort, o. ingen tänkte på illa visste, var den tog vägen.

Anm. I August Bondessons Svenska Folksagor (utgiven av 1882) återfinnes under n:o 29 en liknande saga från Holland med namnet "Grytan." Enligt denna måste änkun lätta pojken leda till staden med dess enda kr, för att hon skulle kunna få pengar till den nye herrmannen, som hon kommit i skuld till. Ta vägen möter emellertid pojken en liten griskiggig pubbe, som har en grytta att bärta. De byta med varandra, o. så får pojken den underbara grytan, som dock till utseendet är en vanlig sådan, ej en koppargrytta. Sagans slutar med att pojken får herrmannens datter i eftersvärfdernas dock jorden också, men grytans öde omnämnas inte.

2. Skeppet som gick över vatten och land.

Det var en ging tre bröder, som ville söka sig sin lycka här i världen. De visste inte riktigt, vad de skulle börja med. Men så fick de höra, att prinsessen i landet endast ville gifta sig med den, som gjorde ett skepp, som kunde gå över både vatten o. land. Det tänkte de försöka sig på o. skaffa sig sin lycka på det sättet.

Den illoste brodern gick ut i skogen en dag för att söka rött på ett träd, som kunde passa för skeppsbyggel. Som han stod o. högg på en stor furu, kom det en gummab man fram till honom o. frågade, vad hon skulle ha det trädet till. Pojken lyckte, att det engick inte någon o. svarade hell förligt, att hon skulle göra ett träd. "Jaa, ja ett träd ska det bli," sade den gamle o. gick sin väg. Han nu skeppsbyggaren arbetade o. vände o. vred, så fick han likväl ingenting annat in ett träd av trädet. Hon måste alltså upprepa försöket att göra ett skepp, som kunde gå över vatten o. land o. fick gå hem igen o. söka sig sin lycka på annat håll.

Ta gick den andre brodern ut i skogen i somma året. Da han stod o. fällde ett träd, som han lyckte kunde passa att börja arbeta med, kom där en gammal man till honom

också. Mannen frågade, vad han skulle ha hädet till. Men pojken ville inte göra sig till illöje genom att tala om, att han skulle göra ett skepp, som skulle kunna gå över både vatten o. land. Därför svarade han, att det skulle bli en svinsko. "Det kan det passa till," saade den gamle mannen, "o. det blir det också." Huvan skeppsbyggaren vände på hädet o. urholkade dessamma, blev det dock endast en svinsko. Även han misst sa gä hem med förrättat ärende.

Den trede brodern var liken, klev o. snyg o. brukade mest göra sig själv. Även han ville emellertid prova sin lycka. När han kom ut i skogen, gick han längs o. sökte o. sökte. Sow han giv där, möter han en gammal man. Denne frågar honom, vad han gör o. sittar efter. Pojken svarade: "Jag ska säga som det är, att jag hänker göra mig min lycka med att bygga ett skepp, som kan gå över vatten o. land. Ty prinsessan har lovat, att hon ska gifta sig med den, som kan göra ett sådant." "Då ska jag hjälpa dig," saade den gamle mannen. "Du ska gå rakt fram sjutton sju steg, o. det hädet du då kommer till, ska du hugga he spioner utav. Då kommer skeppet fram av sig själet, o. du kan segra upp till det kungliga slottet. Alla du träffar under forden, ska du ta upp på skeppet, ty de kan bli dig till nyfka."

LUDS UNIVERSITET
FOLKMINNESARKIV

Pojken gjorde, som den gamle mannen lät honom. När han hade huggit de tre spionerna, kom där fram ett stort o. ställigt skepp. Han satte sig upp i skeppet o. seglade sörakt genom skogen. Inart kom skeppet ut i en liten sjö, o. där seglade det lika fint.

Tid sjöns strand låg en man o. drack o. drack. Pojken frågade, varför han låg där o. drack. "Jo," saade han, "jag får aldrig dricka mig otörstig." — "Kom dit upp o. följ med mig! Jag kan kanske ha god användning för dig, o. så ska du få dricka så mycket du vill."

Så körde skeppet upp på land igen. Där satt en man o. gnagde på ett köttben. Pojken frågade, varför han satt o. gnagde på det. Mannen svarade: "Jag kan aldrig få åta kött så mycket jag vill." — "Kom o. följ med mig, så får du åta kött så mycket du vill, o. så kan du kanske bli mig till nyfka." Mannen steg upp i skeppet o. följde med.

Därefter fick pojken syn på en man, som sprang fram o. tillbaka på en led. Pojken stannade skeppet o. frågade mannen, varför han sprang så här. "Jo," saade han, "jag får aldrig springa mig töft." — "Kom upp o. följ med mig, så ska du få springa ut mig, så mycket du vill!" Mannen klev upp i skeppet o. följde med.

Då skeppet gitt innan en stand, mötte de en, som hattade

o. frös så förskräckligt. Pojken stannade o. frigade, varför han satt o. frös sv. Mannen svarade, att han hade fått sju vinkar att bärpa. "Följ med mig," sa pojken, "så kanske jag kan hjälpa dig."

Ia fick pojken syn på en, som satt o. flöntade o. var så rydigt varm. Pojken stannade o. frigade, vad som fästades honom. "Jag har fått sju sonrar att bärpa," svarade han. "Följ med mig," sa pojken, "så kanske jag kan hjälpa dig." Då steg även han upp i skeppet.

Nu var de inte så långt från det kungliga slottet, o. pojken hörde skeppet åka i sjön. Kungen o. prinsessan stod på slottet o. sig skeppet, o. de lyckte, att det var ett slätt skepp. När det då inte stannade vid stranden utan hörde ina upp till slottshoppan, blev de mycket häpna. Prinsessan blev emellertid glad. De många prinsar, som fristat till henne förut, hade varit så dumma, lyckte han. Det var därför han hade satt upp det omtalade villkoret. Han var däri genom säker på att få en man, som hade "ruker" i sig o. som verkligen dugde till någonting.

Prinsessan ville genast gifta sig med pojken, men kungen lyckte, att han var en alltför simpel person, o. ville knäla sig ifrån giftermålet. Pojken sade till kungen, att han nu kommit med det underbara skeppet o. inskade få prinsessan. Men

kungen svarade, att det endast var det första villkoret, som var uppfyllt. För det andra skulle han dricka ur ett vin, som finns i kungens källare. "Ja," svarade pojken, "men då får jag väl ta en man med mig." "Det går för sig," sa kungen. Ia fick den följa med, som aldrig kunde dricka sig störsig, o. han drack ur ett vinet o. hittade efter mer.

När det var gjort, gick pojken upp till kungen o. sade, att nu var det färdigt. Kungen häpnade o. skickade en tjänare istad för att se efter, om det var sant. Tjänaren kom tillbaka o. anmälde, att alla fat o. vinflaskor var tömda. "Det var bra gjort," sa kungen till pojken, "men nu ska du också åta upp allt kött i mitt skafferi." Pojken svarade, att om han fick ta en man med sig, så kunde han väl göra det, o. det fick han gärna. Han tog nu med sig den, som aldrig kunde åta kött nog. Köttet blev snart uppsökt, o. så gick pojken inför kungen o. sade, att nu var skafferiet tomt.

Då kungen förvisst sig om, att det var sant, sade han, att det var bra. Men nu var det så, att jag måste ha tillståelse från de sju konungsrikena i mitt grannskap att gifta bort min dotter. Detta måste vara gjort före kvällen. Nu, du vrätta detta, så ska du få prinsessan." "Ja, det kan väl lita sig gör," sa pojken. Ia skickade han istad mannen, som aldrig kunde springa sig kött. Denne sattes i väg. Innan kvällen kom, var han till-

baka med skriffliga svar.

Pojken gick upp till kungen med skrivdaerna. Han visste inte denne riktigt, vad han skulle göra, ty han ville inte göras, att hans dotter skulle ha en sådan man. "Du ska vara i min bokkammare i natt," saade kungen. "Ja, det gav för sig," saade pojken, "om jag får ha en man med mig." Och det fick han göras. Han tog nu den mannen med sig, som hade sju vinter att båra på. Mannen fick krypa in först, o. nu var han hade varit där en stund, kom pojken efter. Vintern & vintern började blandas, så att där blev snart nägotlunda drägligt att vara. Fram emot morgonen var där nästan så, att de började frysas, men då hade också mannen blivit av med sina sju vinterar.

På morgonen stod pojken inför kungen. Denne blev fö undrad, ty han hoddde, att det nu var slut med pojken. Kungen frågade emellertid, hur de hafft det under natten. Det gick väl an, saade pojken, men fram på morgonen höll vi på att frysas. "Det är nog bra," saade kungen, men nu måste du också svara i min iskällare en natt." "Om jag får ha en man med mig till sällskap," saade pojken, "så ska jag försöka," o. det fick han lov. Han tog då den mannen med sig, som hade sju somrar att båra på. Fram på morgonen blev det riktigt bastuvärme i källaren. Isen hade smitt ner, o. kungens källare var förstörd. När då pojken,

frisk o. färdig, kom inför kungen på morgonen, visste han inte, vad han skulle ha. Han ville inte på något villkor ha honom till prinsessans gemål. Pojken lyckte, att nu kunde det vara nog med de villkor, som han uppfyllt, o. nu ville han ha prinsessan. Kungen frizade, om han inte ville begåra något annat, så skulle han få, vad helst han önskade men inte prinsessan. Då svade pojken, att han blott på ett villkor ville vanta pris henne, o. det var, att kungen skulle kyssa pojken där bak på nacken krippen. Det ville kungen förstöra inte göras, såvida han inte fick hilla en näsluk för. Det fick kungen lov. Men just i det ögonblick han skulle till s. kyssa, drog pojken undan näslukten. Då lyckte kungen, att pojken inte hundlat räkt. Därför miste han uppfylla innu ett villkor, o. sedan skulle han utan vidare få prinsessan.

Pojken fick nu i uppdrag att prata ett kar fullt. Hovmännen skulle vara närvarande för att hilla, att karret verkligen blev fullt. Lakejerna rullade nu in ett stort kar. Kungen satte sig påtronen o. prinsessan där bredvid. Hovet stod runt omkring, under det att pojken ställde sig ned huvudet i karret o. började prata all möjlig galimatis, så att de hade svårt att kunna hilla sig för skratt. Glattligen började pojken tala om det sista äventyret med kungen, o. nu denne hörde detta, ropade han: "Hill, nu rinner det över!"

"Då är också kart fullt," sao pojken. Och så fick han prinsessan.

Anm. I sagasamlingen "Skeppet som gick över vatten o. land" (Folksagan från Halland, samlade av Edv. Kc.) är den första sagan, efter vilken samlingen fått sitt namn, tydligen densamma som den här meddelade. Några av de viktigaste sällsketernas mō i konsthet anförs. Det är en gammal, sprynklig kung, bröderna möts i skogen, ej en gammal man som här. De underliga typer, som pojken möter på sin väg till slotten, är "en krokig gallo, som har sju vingar i krappen, 2/ en karl, som kan springa till världens ände på ett ögonblick, 3/ en karl, som kan hitta till världens ände, o. slutligen 4/ en man, som kan spjuta ett skott, som hittar till världens ände, varvid allt, som sver, vaktar. De villkor, kungen ställer pojken, är först att hämta urkatten vid världens ände, varvid de tre sistnämnda komma till användning, o. sedan att sitta en halvtimma i en glödande bakhuv, då mannen med vinkorna får stå till tjänst. — I August Bondesons "Historie gubbar på Dals" (utgiven i 1886) förekommer också en liknande saga "Askefisen", berättad av Johannes Glader. — I bröderna Grimms "Kinder und Hausmärchen" finns en saga med namnet "Die goldene Gans" (I:64). I dess senare del berättas om en kung, som är en pojke fördrar ett skepp, som kan gå över vatten o. land. Detta lyckas för honom tack vare en liten man, som först varit honom till hjälpe.

3. Jungfrun som ingen kunde prata av.

Det var en gång en rik jungfru, som hade många fräne. Men hon ville inte ha någon av dem. Ja lät hon sprida ut, att hon inte ville gifta sig med någon annan än den, som kunde prata av henne. Hon var nömligen mycket duktig att prata o. blev aldrig svartsös.

Ja var det he skomakare, som beslöts sig för att göra pris till henne. De begav sig istället. Fråga var den hade lagt på sig sina fina helgdagsdräkter, men den bedje gick i sina vardagskläder med syväskan på ryggen, varför de andra skrattade åt honom.

När de hade gått ett stycke, fick de se en död skata ligga vid vägkanten. Den vardags kläddes tog upp skatan o. stoppade den i syväskan. "Vad ska du ha den till?" frågade de andra. "Den kan kanske bli till någon nyttja i framtiden," svarade han. När de gått en bit till, låg där en sprökt bräcka. Även den tog han upp. Om en stund hoppade de på en gårdegårdshank. Den tog hon också upp o. stoppade ner i väskan. En bil, som någon vandrare hade lämnat, fick gå samma väg. Lite längre fram hittade hon ett krokigt baggahorn. När hon gått innan ett stycke, fann hon maken där till.

De båda andra gick under vägen o. tänkte på vad de skulle säga, när de kom fram. När de hittat dit, där den rika jungfrun bodde, lyckte den väragsklädde, att det var bättre, att de båda andra gick in först. Dessa flyktes de också, för de sätter ju alminstone ut som folk. De slet sig in i skogen efter att väl ha gått igenom, vad de skulle säga. När de kom in, höll de på att rygga tillbaka, ty där var så förskräckligt varmt. "Det var vildigt, vad jungfrun har varmt," var det första de sade. "Så varmt har de i Höcklefjäll varje dag," svarade hon. På det talat hade de ingenting att svara, ty det var inte alls, vad de hade väntat, o. så fick de gå sin väg.

Nu kom den väragsklädde in o. slängde syväskan med dess innehall i golvet. Såväl han kände, hur varmt där var, o. sade: "Det var vildigt, vad jungfrun har varmt!" "Så varmt har de i Höcklefjäll varje dag," svarade hon. "Det var bra," inföll hon, "då kan jag få steka min skata," o. så drog hon fram sin skata ur syväskan. Det lärer inte, sade jungfrun, för då rinner flottet i elden." "A," sade skomakaren, "jag har en kroksko att ta det i." "Den är sprökt," svarade hon. "Ja," sade han, "men här är en hand att slä om den." "Den är för stor," sade jungfrun. "Ja, men här har jag en kib," sade skomakaren o. drog fram kiben.

"Det var fastigt, vad du är krokgig!" sade jungfrun. "A, jag vet inte," svarade hon, "hur ska jungfrun få se ett bazzhorn, som är ännu krokgigare." Aldrig har jag sett på maken!" utropade jungfrun. "Nej, men här är annans maken," sade skomakaren o. drog fram det andra hornet. Då hade inte jungfrun mer att säga, o. skomakaren hade protot av henne. Så blev det bröllop, o. de levde länge både lyckliga o. väl. - Därav kan man se, att man inte bör förstå omörsken, som man finner på vägen (Så brukade sagoberättaren avsluta sagorna).

Anm. Denna lilla novellsaga återfinnes på två ställen i Norske Folke-Eventyr av Fabjørnsen og Mo: n° 4 I präringen o. n° 61 Prinsessen, som ingen kunde målbinda. Den förekommer även i första delen av Cosquins Contes Populaires de Lorraine: LI La princesse & les trois frères. I dessa sagor är det tre bröder, som ge sig ut på friarefärd för att vinna en prinsessa. I den här meddelade sagan är det tre skomakare, som söka vinna en rik jungfru. Denna förändring beror troligen på att sagoberättaren var skomakare. Och i vårt tid gör det nästan knappast för sig, att en skomakare kommer o. vill fria till en prinsessa. — I de båda norska variationerna säger prinsessan: "Du är så krokig i ord du." Troligen får man ta det i samma betydelse här, fastän det blott heter: "Det var fastigt, vad du är krokgig!"

4. Gräkappan.

Det var en gang en konung, som hade varit ute på resa. När han nu var på hemvägen, stannade hästarna o. kunde inte förmis att gå fram. Da konungen såg efter, vad det var, som hindrade dem, fick han se en gräkappa, som stod på vägen. Endast en grå kappa synes. Huv de än försökte, fick de inte hästarna att gå förbi den grå kappan. Konungen frågade, vem det var, som hindrade hans hästar att komma fram. "Jag är Gräkappan," svarades det, "o. jag lämnar inte vägen förrän konungen lovar att sända till mig det första lev. som möter honom, när han kommer hem." Konungen funderade över, vad han i så fall skulle kunna komma att förlora. Han tänkte så här: "Det första, som möter mig, när jag kommer hem, är alltid min lilla hund. Värtligen hiller jag av det lilla djuret, men vi kan ju inte stanna här på landsvägen." Alltså gav han Gräkappan sitt löfte.

Da konungen kom nära hemmet, var det första, som mötte honom, den yngsta prinsessan. Hon hade blivit orolig, eftersom konungen dröjt så länge, o. sprungit för att möta honom. Konungen blev då mycket ledsen men tänkte, att Gräkappan inte så noga kunde veta, vad som först hade mött

2140

honom. Därför sände han den lilla hunden till Gräkappan. Denne saade, att en konung byter inte sitt ord, o. vad han har lovat, det skall han hålla. När tjänarna kom tillbaka till slottet, framförde de Gräkappans hälsning. Da blev konungen mycket bedrövd men förstod, att han inte kunde ta tillbaka ett givet löfte. Han tog så ett imponerande av sin dotter o. lät tjänarna föra henne till Gräkappan. Denne hästade den yngsta prinsessan, så gott han kunde. Hon bad henne vara vid gott mod o. följa med honom. De vandrade länge, tills de kom till en stor, mörk borg. Inuti denna somma var det mycket vackert, o. samma praktridder där som i hennes faders slott. Där fanns dyrbukter o. bekvämligheter av alla slag o. en hel skara tjänare till hennes upp-passning.

Gräkappan sade till prinsessan, att hon fick ordna till sig, allt efter som hon ville, men hon fick inte lämna slottet. Hon fick gå, vad henne behögde, blott hon inte öppnade en lucks o. sät, och där fanns bakom. Prinsessan inräckade det mycket bekväligt ihop sig. Hon kände sig bara så ensam, ty Gräkappan var ofta borta. Också undrade hon mycket över, vad som kunde finnas bakom luckan. När Gräkappan var hemma, ville hon inte se efter. Men så en dag, när Gräkappan gått bort, blev hennes nyfikenhet för stark.

Hon öppnade luckan, o. där inne fick hon se - Gräkappan. Då stängde hon genast till luckan o. kände sig hemsk till mods, eftersom hon sett honom begiva sig i väg, o. likväl fanns hon där bakom luckan.

När ett år hade gått, fick prinsessan en son. Hon blev mycket glad, ty nu skulle hon slippa att längre vara så ensam. Men det fick hon inte länge glödja sig åt, ty en dag kom Gräkappan o. tog gossen ifrån henne o. sköd blod på hennes händer o. mun. Nåv tjänarna fick se, att barnet var försvunnet o. att hon hade blod på händer o. mun, böjade de viska sinemellan, att hon själv hade ätit upp barnet. Prinsessan märkte tjänarnas misstankar o. blev mycket ledsen däröver. Nästa gång Gräkappan kom hem till prinsessan, frågade hon henne: "Min nädiga, vad säg du bakom luckan?" Men hon ville ingenting svara. Då gick Gräkappan igen.

Iå förflytt ännu ett år, o. då fick prinsessan åter en son. Det gick på samma sätt med denne som med den första sonen. Gräkappan kom o. tog barnet o. sköd blod på hennes händer o. mun. Tjänarna säg det även denna gång o. böjade nu öppet tala om, att prinsessan var en minniskoätere. Detta gjorde henne ännu mera nedslagen o. lycklig. Iå frågade Gräkappan åter igen: "Min nädiga, vad säg du bakom luckan?"

Men intet heller denna gång fick hon något svar.

Åter gick ett år, o. så fick prinsessan en dotter. Eässom det gick med gossarna, så blev det nu med flickan. Gräkappan kom o. tog bort barnet o. sköd blod på hennes händer o. mun. Nu ville inte tjänarna längre låta sig röja. De kunde ju själv frakta för att bli upptäckta av prinsessan. De ville därför, att hon skulle brännas. Gräkappan kunde inte säga något däremot, o. prinsessan själv sökte inte förklara, hur det hade gått till med barnet. Iå kom den dagen, då hon skulle brännas. Bålet gjordes i ordning på bryggarden. Prinsessan leddes upp på bålet o. binds där. Alla tjänarna stodo omkring, o. Gräkappan var där också. I somma ögonblick, som bålet antändes, frigjorde Gräkappan för helge gungan: "Min nädiga, vad säg du bakom luckan?" Nu visste prinsessan, att hon ända skulle dö, o. någon större lycka kunde inte hända henne, o. därför svorade hon: "Frust dig, din fördömda Gräkappa." I det somma stocknade bålet, o. Gräkappan föll till marken. I stället syntes där en ståtlig prin, som var si oackv, att prinsessan genast fick kärlek till honom. Hon sprang upp på bålet, löste hennes band o. tog henne i famnen.

Iå förklarade prinzen för henne, att hon hade varit förholrad o. därför att vandra omkring såsom en gräkappa, ända

Sålls en ung, vacker prinsessa fördömdes honom. Det var därför han hede prövt henne så här, för att hon skulle bli bryningen att fördöma honom till sist.

Men nu kom glädjen att sta högt i tak. Där blev en fest på gården, så att ingen hade sett maken dökhill. Under festen kom det tre prinsessor dit, vilka var Gräkappans systrar. De två hade med sig var en liten prins & den tredje en liten prinsessa, vilka de överlämnade åt det unga paret. Så skickades bud efter prinsessans föräldrar, konungen & drottningen, att även de skulle komma & delta i glädjen. Sedan levde de unga så lyckligt i alla sina dagar.

Anm. I August Bondesons "Historiegubbar på Dal" förekommer bland Anders Bockmans sagor en med namnet Gräkappa. Den är till innehållet ganska lik den här meddelade, dock något afförligare. Då prinsessan inte vill svara på Gräkappans fråga: "Hör på min prinsessa, vad säg du under luckan?" blir hon försatt i den stora, öde skogen. Så börjar hon vandra & kommer till en kungsgård, där hon blir en konungs gemål. Gräkappa kommer emellertid & lager deras barn. Då hon shall brännas, kommer han åter & frigår, & då hon nu varar, faller den grå kappan till jorden... o.s.v. - Bland Johannes Gladers sagor finns en med namnet "Trädköringen och Rosetta", som har flera moment gemensamma med Gräkappa

5. Flickorna, som kom till dvärgarna. 2140

Det var en man, som hade en liten flicka. Modern var död, & så gifte sig mannen med en kvinna, som också hade en dotter. Mannens dotter var vacker & snäll, då åtminstone kvinnans dotter var både ful & stygg. Kvinnan hatade manns dotter, därför att alla människor tyckte om henne men tyckte illa om hennes egen dotter. Därför ville hon gärna bli av med den snälla flickan men vzugade dock inte göra henne något ont, eftersom mannen var hemma. Men så en dag mitt i vintern skickade stygmodern henne ut i skogen med den befallningen, att hon inte fick komma hem igen, förrän hon plockat korgen, som hon fått med sig, full med smultron. Flickan var alltid mycket lydig, & stygmodern var därför säker på, att hon skulle gå & inte komma tillbaka, då det ju inte fanns några smultron i skogen om vintern.

När flickan kommit ut i skogen, böjade hon sikt & leta i snören men fann endast snö överallt. Hon frod & grät, men alltjämt vandrade hon framåt. Så kom hon till en liten koja i skogen. Hon öppnade dörren & steg in. Där sittade tre små dvärgar, som satt i ett höm & hushåll & frod. "Kom hem mig, vad ni sitter & fryser," sa de flickan, "jag får väl gå ut

efter lite ris o. elds varmt till er." Hon gick ut o. samlade tillhopa ett fång ris o. lända så en brass i spisen, så att det blev varmt o. gott i kajan. Därefter tog hon fram sitt lilla mafforåd. Hon frågade dvärgarna, om de var hungriga, o. då de inte hade fått mat på länge, delade hon med sig åt dem. De frågade henne, vad hon hade för något ärende ut i skogen. Hon berättade då, hur hennes styvmoder skickat henne ut att plocka smultron men att hon inte hade kunnat finna några. "Eftersom du är så snill," sa de dvärgarna, "ska vi hjälpa dig. Tag kvisten, som står vid spisen, o. gå ut o. sopla bakom agnsvinet." Den lilla flickan tog kvisten o. gick ut o. började sopla. Innan hon nu sopade, fick hon se smultronplanten växa upp o. bärta mogna frukter. Bären var stora o. vackra, så att hon inte behövde plocka så länge, förrän korgen var full. Hon gick då in o. lockade de snilla dvärgarna, för att de hjälpt henne.

När flickan gitt, sa de dvärgarna till varandra: "Vad ska vi ge den lilla flickan, som är så rysligt snill?" Den ene sa: "Var ging hon skratta, skall hon få en guldring i munnen." "Hon ska bli vackare för varje dag som går," sa den andre. "Det ska vara rosor, om hon går fram, i hela hennes liv," sa den tredje.

Medan dvärgarna sattes påstående, vinkade flickan

hemut. När hon steg in i stugan med smultronkorgen på armen, blev styvmodern alldeles höpen. Hon förstod endast, att flickan rikat ut för något underligt. Så fick flickan berätta om sitt äventyr i skogen, hur hon kommit till dvärgarnas kaja o. hur dessa hjälpt henne. När styvmodern nu saj, att det kom en guldring i flickans mun var ging hon skrattade, att hon blev allt vackrare o. vackrare o. att det växte rosor, var hon gick fram - då töckle hon: "Vad ska vih inte min egen flicka få, om hon kommer till dvärgarna?" Så klidde hon sin egen dotter varmt o. gott, lade mycket god mat i en korg o. skickade henne ut i skogen att plocka smultron.

Flickan gick o. gick o. kom slutligen fram till dvärgarnas kaja. Hon ryckte upp dörren o. fick syn på de tre dvärgarna, som satt o. hushade i ett hörn. "Nu ska ni hjälpa mig att plocka smultron," sa hon. "Det kan vi inte," svarade dvärgarna, "vi fryser så förskräckligt." "Ja, så kunde ni elda istet, ni har ju ris runt om stugan," svarade den stygga flickan. Därmed tog hon fram sin goda mat o. började åta, o. dvärgarna fick se på. Nu kan ni plocka smultron, medan jag åter," sa de hon till dem. Dvärgarna svarade, att de skulle hjälpa henne, om hon ville taga kvisten o. gå ut o. sopla bakom agnsvinet. "Skulle

"jag sopa," sao hon, "det kan ni allt göra själv, ni
låt o. försökmeda dvärgar." Därmed slängde hon dömen
till o. gick sin väg.

När den elaka flickan gick, sao dvärarna till
varandra: "Vad ska vi ge denna flicka, som är så för-
skräckligt stygg?" "Jo," sao den ene, "var ging hon säger
ett fullt ord, ska hon få en orm eller groda i sin mun." "Ja
ofta hon tänker en ond tanka, ska hon bli ännu fulare
än hon är," sao den andre. "Ja längre hon är högmodig,
ska det växa hornen o. fisklar på hennes stig," sao den
tredje.

Jä kom flickan hem. Det första hon gjorde var att
hon grälade på sin styvyster. Men för varf elakt ord kom det
en orm eller groda i hennes mun. Hon blev därfor snart blyt
o. vägrade inte fala. Da modern sagt, att hennes dotter var
ännu fulare än förut o. att det växte fisklar o. horn, där
hennes fot krampat, blev hon förskräckt över att ha fått
hem sin dotter på det viset. Men efter någon tid märkte
flickan, att det endast kom ormar o. grodn i hennes mun,
när hon sao något fullt ord. Hon ansag det därfor vara
bäst att hålla inne med de onda orden, o. hon lärde sig
att tala vacker o. vänligt. Da blev också hennes tankar
goda, o. hon upphörde att bli fulare. Efter hand försvann

också hennes högmod, o. då växte det inte längre horn
o. fiskel på hennes stig. Så kom de att leva lyckligt o.
i god sanja alltsammans.

LUND'S UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Anm. Denna "pedagogiska" saga förekommer i Bondesons
Svenska Folksagor: n:o 35 "De biege stedsysterna." Enligt den-
na var det två gubbar i stugan, som flickorna kommo till. Den
snilla flickan blev gift med en konung, men slutet på sagan är
ej så gott som i den här meddelade. — Första delen av "Die
drei Männer im Walde" (n:o 13 i bröderna Grimms sagor) visar en ganska släende överensstämmelse med "Flickorna, som
kom till dvärarna." Denare delen av nämnda saga har nägot
likhet med "Lilla Rosa och Länga Leda" i Svenska Folk-
sagor av G. O. Hyldén-Cavallius. I första delen av sist-
nämnda saga blir lilla Rosa löns o. länga Leda uträttad
på liknande sätt som i den här meddelade sagan. Samma
moment förekommer även i sagorna om "Jungfru Ivanita
och jungfru Ravrampa" samt "Den fagiu vallpigan" ur
samma sagosamling. — I "La solide blanche & la solide
noire" (n:o XLVIII i Cosquins Contes Populaires de Lorraine)
bliv flickan av jungfru Maria belönad med pälor, diamanter
o. smaragder, som komma ur hennes mun, när hon talar. Ur gossens
mun kommer dock icke ord, därfor att han varit ovänlig o. sjölvisk.

6. Jöns, Toffel och Märken.

Det var en gång en torpare, som hade tre söner. Den äldste av dem hette Jöns, den andre Toffel o. den yngste Märken. När modern var död, beslöt bröderna bega sig ut i världen o. söka sig sin lycka.

Den äldste ville först ge sig istad. Han bad sin far om sitt morsarv o. ett mälknyte o. sade, att han inte skulle komma tillbaka, förrän han hade skaffat sig något, så att han sen kunde vara försiktig för livet. Dagen efter det att Jöns begivit sig istad, kom han till en stor skog. Där mötte han en gammal trollgubbe. "God dag," sade Jöns. "God dag, Jöns," sade trollgubben, "var ska du ta vägen?" "Jag ska ut i världen o. söka mig min lycka," sade Jöns. "Jasså," sade trollgubben, "men om du vill ge mig hälften av sitt morsarv, så ska du få en mycket god sak av mig." "Vad skulle det vara för något?" frågade Jöns. "Jo, det är ett bord. Men det är inte ett vanligt bord. Det heter "duka upp-bord", o. om man säger till det: "Duka upp, bord!" så blir det genast dukat med de kostligaste rätter."

Det lyckte Jöns, att det var mycket bra. Han gav trollgubben halva sitt morsarv o. fick det märkvärdiga bordet. Med det på ryggen begav han sig nu på hemvägen. Men

2140

han kunde inte hinna hem på en dag, utan måste övernattna på en gästgivaregård. Gästgivaren, som väntade, att den vägfarande skulle be om mat, blev mycket förvirrad, när Jöns ställde bordet mitt på golvet o. sade: "Duka upp, bord!" Itrat var bordet dukat med de läckraste rätter. Han satte sig själv till bordet o. lät även gästgivaren o. de övriga i värdshuset smaka den fina maten. Sedan fick han en sång, där han kunde vilja sig under natten, för att bättre vänta morgon fortsätta hem.

Men gästgivaren kunde under natten inte glömma det förhollade bordet o. tyckte, att ett sådant kunde han ha god nytta av. Han tänkte med sin hustru därom o. undrade, om de inte skulle kunna utbyta det präktiga bordet mot ett tilltänkt likadant av deras egena. De gjorde så också.

På morgonen, när Jöns vaknade, hade han mycket bra klocka, tog bordet o. skyndade vidare. När han kom hem med bordet på ryggen, blev de mycket förvirrade över, att han så snart kom tillbaka. Jöns sätter lite hemlighetsfull ut o. bad, att de skulle skicka bud efter alla släktingarna, så skulle de få se på något stort. Alla gästerna kom, mycket undrande o. förväntningsfulla. När de nu var samlade, tog Jöns fram sitt bord o. skrek:

"Duka upp, bord!" Men det var märkvärtigt, bordet stod likadant som förrut. Då ropade Jöns återigen: "Duka upp, bord!" Det blev emellertid inget resultat. Släktingarna började skratta. Då blev Jöns vred, lyftte handen o. slog den i bordet, i det han för fredje gingen skrek: "Duka upp, bord!" Men nej, den lösckra maten syntes ej till. Då talade Jöns om, hur han hade fått bordet o. hur bra det förrut hade lyckats för honom att använda det, fastän det nu inte alls ville lyckas. Torsparet, de båda bröderna o. släktingarna skrattade nu ännu mer åt honom o. menade, att han hade lätit lura sig riktigt grundligt. Så förläktingarna hem igen.

Nästa dag lyckte Toffel, att han kunde få fara ut o. söka sig sin lycka i världen. Han skulle inte så lätt låta lura sig som Jöns. Så fick han sitt mossar o. ett dukligt malknyke o. begav sig på vandring. På andra dagen kom han till samma skog, som Jöns kommit till, o. mötte samme trollgubbe. Toffel hälsade: "God dag!" - "God dag, Toffel," sade trollgubben, "väl ska du ta vägen?" "Ja," sade Toffel, "jag ska ut i världen o. söka mig min lycka." "Jasa," sade trollgubben, "om du vill ge mig hjälpen av ditt mossar, så ska du få en präktig isna av mig." "Vad är det för en isna?" frågade Toffel. "Jo,

sade trollgubben, "det är ingen vanlig isna, det är en gullisna, o. om man siger till den: 'Äsna, slå upp!' så slår den upp, o. det regnar guldmynt ur dess hovar." "Ew sidan isna," syckte Toffel, "har man alltid användning för." Han var stark med på bytet, o. så fick han gullisnan o. begav sig på hemvägen.

På kvällen kom Toffel till samma gästgivaregård, där brodern hade övernattat. Han gick in o. beställde den finaste mat, som de hade. Så frågade han, vad han var skyldig. När han fått veta detta, gick han ut på gården, där hans isna stod bunden, o. så skrek han till den: "Äsna, slå upp!" Isnan slog isnan upp, o. det regnade idet guldmynt ur dess hovar. Alla häpna de över ett sådant djur. Toffel plötsle upp guldmynten, gav gästgivaren betalning för maten o. stoppade resten i fickan. Så bad han om en söng över natten, o. han fick anvisning på en sådan, där han lade sig att sova.

Gästgivaren kunde emellertid inte glömma den märkvärdiga isnan, som var en riktig guldgruva. Han talade med sin hustru, o. de kom överens om att utbyta den präktiga isnan mot en av deras egna, så skulle han nog inte markera något. De verkställde också sitt beslut.

På morgonen, när Toffel vaknade, betalade han med

de pengar, han hade i fickan. Åsnan lärte hon v. ledde i repet hem. Nu skulle han visa släktingarna, att han inte hade fått något så duktigt, som det hans bror hade kommit hem med. Han bad sin far bjuda hem släktingarna. När dessa kom, undrade de mycket, vad det skulle bli den här gingen. Då de blivit anfågnade med vad huset förmidde, ledde Toffel fram sin ison v. sida, att nu skulle de få se på något utomordentligt. Si ropade han: "Åsna, slå upp!" Men åsna stod bara v. klippte ned de långa öronen v. brytde sig in i en nätgonting. Toffel sprok, att åsonen inte hört riktigt, v. därfor skrek han in en gång: "Åsna, slå upp!" Men han vände bara lite på huvudet v. undrade, vad det var för ett tillrop. Det var hon inte van vid. Släktingarna böjade skratta. Då blev Toffel ond v. sparkade åsonen på bakkens, i det han skrek: "Åsna, slå upp!" Da slog hon verkligen upp, men sprakade till Toffel, så att hon flög långt ut på gården. Det tog dock inte vare, än att hon kunde resa sig igen. Hon talade nu om sitt byte med hollgubben v. han det förut lyckat för honom att få guldfynd ur åsnans hovar. Han tyckte det var be synnerligt, att även han skulle bli kurad. Men kanske det bara berodde på att åsonen för tillfället var trösk, sison sätta djur ofta är. Släktingarna skrattade emellertid ut honom v. gick hem igen.

Dagen därefter bad Märten torparen, om han kunde få bega sig ut i världen v. söka sig sin lycka. Torparen tyckte, att det inte var lön, ty han läst nog huru sig liksom bröderna. Men Märten var envis, v. så läst man honom slutligen få sin vilja fram. Han fick sitt morsarv v. ett duktigt matknyt, v. så larvade han ivig. Han bara funderade över brodernas underliga ibyen v. dess berättelser om gästgivargården v. hoppades få något lika bra som de v. kanske även det, som de förlorat, om lyckan ville vara honom bevägen. På andra dagen kom han till samma skrig v. mötte samme hollgubbe, som frist bröderia hade mött. "God dag!" sae Märten. "God dag, Märten!" sae hollgubben, "var ska du ta vägen?" "Jag ska ut i världen v. söka mig min lycka," svade Märten. "José," sae hollgubben, "är det så, att du vill ge mig halftill v. ditt morsarv, så ska du få en prickig sak av mig; det är en knölpåk." "Vad är det för en knölpåk?" frågade Märten. "Jo, den heter knölpåk-vär-verksam," v. om man säger så till den, så slänger den v. dinger, ända till dess man säger till den: "Knölpåk, var stilla!" Till man ha den mera verksam, så säger man blott: "Knölpåk, var dubbelt verksam!"

"En sådan sak kan vara bra att ha," tyckte Märten, v. de blev överens om bytet. Han slakade nu i väg hem t med knölpåken i näven. Eftersom han inte kunde komma hem p

en dag, stannade han på gästgivaregården om natten. Han bad där om lite mat o. en badd. Men innan han gick o. lade sig, sade han: "Jag har min knölpåk med mig. Den heter 'knölpåk-var-verksam'; o. akta er för all del att komma nära den! Så lade han sig att sova.

Men gästgivaren o. hans hustru böjade bli intresserade o. tänkte, att knölpåken var kanske inte så svig att ha likt som de båda andra trollskärna. Fram emot morgonen, när minen lyste in i rummet, märkte Märten, som blott sov med ett öga, att det kom någon in, o. nu öppnade han båda ögonen. Det var gästgivaren o. hans hustru, som inte heller kunde sova riktigt lugnt den natten. De nämnde sig sängen, där den ifridde knölpåken stod, o. så viskade gästgivaren: "Knölpåk!" "Var verksam!" fortalte Märten o. sprang ur sängen. Knölpåken förflyttade sig med detsamma o. böjade dänga på gästgivaren o. hans hustru, så att de skrek o. jämte sig. "Ja," sade Märten, "nu tänkte ni väl själva min knölpåk, liksom ni fört här lagit bordet o. gullisnan från mina bröder." "Hej," sade gästgivaren, "vi har inte stulit något ^{bord} o. inte någon gullisna heller." "Hej då, det har vi visst inte gjort," svarade hustrun, o. så bad hon honom stanna knölpåken. "Jag stannar inte knölpåken," sade Märten, förrän ni har lagit fram bordet o. gullisnan o. lämnat dem till mig." Men de hade ändå aldrig stulit något bord, o.

aldrig hade de hört talas om någon gullisna. "Faså," sah SARKIV, Toffel, knölpåk, var dubbelt verksam!" Ibxz böjade den dansa innwå väre på deras ryggar, o. de höll rådant väsen, att alla, som låg o. sov, kom upp för att se, vad som stod på. Da bad gästgivaren o. hans hustru om nåd o. erkände, att de hade handlat skamligt. De skyndade att visa, var bordet o. gullisnan befann sig o. överlämnade dem åt Märten. Först då, sade han: "Knölpåk, var skilla!" Men då var också gästgivaren o. hans hustru så blibankade, att de knappt viskade röva sig.

Eftersom det redan hade böjat lagt, lyckte Märten, att han genast kunde bege sig hemut. Han tog si bordet på ryggen, ledde isnan med ena handen o. tog knölpåken i den andra. När han kom hem, sade han, att de skulle skicka bud efter alla släktingarna. Torpare lyckte, att det inte var svik att göra så; de skulle bara komma att grina åt honom, liksom de grinat åt hans bröder. Men Märten menade, att den nästa gången skulle de åtminstone få någonting att grina åt, o. så skickade man bud till släktingarna. Dessa tänkte så här: "Får vi ingenting annat, så får vi åtminstone ett gott skratt, o. eftersom ett gott skratt förlänger livet, så kan vi väl ge oss istad."

När släktingarna så blivit församlade, tog Märten fram det märkvärdiga bordet o. ropade: "Dukas upp, bord!" På

ögonblicket stod bordet dukat med den finaste mat o. dryck, som finns i världen. Släktingarna fick åta så mycket de ville, o. de lät sig väl smaka. När maten var slut, sade Mårten blott än en gång: "Tacka upp, bord!" o. så kunde man fortsätta att åta de kostligaste rätter. Aldrig förr hade de ätit så mycket, som de gjorde den gången. Alla prisade Mårten o. hans underbara bord.

När de så var mätt o. glada allasomman, ledde Mårten gullisnan ut på gården. "Nu är ni mätt," sade han, "nu ska ni också få lite restkassar med er hem." — "Gå upp, åsna!" ropade han, o. åsnan slog upp o. det regnade idet guldmynt ur hennes hovar. Släktingarna fick plucka upp pengarna, o. det behövde inte sägas hör gänger. De släts o. revs för att inte få minst, o. Mårten lät därför åsnan släppa flera gänger, så att de blev smått förmögna allasomman. Åsnan mer än det praktiga bordet prisades nu åsnan.

Då de pluckat upp penningar en stund, sade Mårten: "Nu ska ni också få lite smörj, för att ni skall ha ihop mina bröder." — "Knölgråk, var verksom!" ropade han, o. så började den ge var o. en av släktingarna ett par rappo. Den prokteringen lyckte de inte så bra om som den förra, men de lät sig dock nöja. Efter en stund sade Mårten: "Knölgråk, var stilla!" o. då lagnade den sig genast till släktingarnas stora

glädje. Ingen reste de hem, nöjda o. belåtna, o. torparen o. hans syster levde både länge o. lyckligt i sin stuga. Ty de hade allt, vad de behövde, o. om någon ville komma o. uppsöka dem, så gjorde alltid knölgråken sin plikt.

LUND'S UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Anm. bland Grimms sagor förekommer en med namnet "Tischchen deck dich, Goldesel, und Knüppel aus dem Jack" (I:36). Där berättas om tre bröder, som i lin o. var sin mästare få de saker, som överskriften angiver. — Ett liknande moment förekommer i tre franska sagor: Tapis d'apauau, Jean de la noix och Le Pois de Rome (n:o 4, 39 o. 56 i Contes populaires de Lorraine). I den första av dessa får en fattig man de markliga sakerna av "le bon Dieu", som han möter på vägen. I den andra erhållas sakerna i paradiset av "Saint Pierre". I den sistnämnda är det istället Gud själv, som lämnar sakerna till en man, vilken bläckas upp till paradiset på en vältig böna. — I Norske Folkeeventyr av Asbjørnsen o. Moe återfinnes samma moment i n:o 7. "Gatten som gick till nordenvinden og krævede igjen melet." — I Old Devon Days berättas i sagan n:o 19 om en bryllum, som är sin svarschakalen erhållen försten melon, som planteras, varvid det kommer upp en växt, som har hundratals mogna meloner, fulla av ädelstenar; vidare får han en bruka, som alltid är full av de häligaste ritter, o. sluttigen en bruka, som innehåller ett rep o. en knölgråk.

7. Knallarna och ärkagrytan.

Från Göinge.

Ett par knallar hade en gång luraat en gummam, & sändt hände kanske inte så sällan. Hon hade fått betala för mycket för ett par saker, som de narat på henne. Detta kunde inte gummam glömma, & hon beslöt sig för att inte vidare ha några affärer med de knallarna.

Så en dag höll gummam på att koka åttond. Då fick hon se de bilda knallarna komma mot hennes stuga. Eftersom hon hade ett horn i sidan till dem, lyckte hon det var förligt att låta knallarna se de goda åtorna, ty att de i så fall ville smaka dem, det visste hon. Raskt tog hon därfor grytan av elden o. satte ner den på golvet, varpå hon slog vatten i spisen.

Knappt hade hon gjort detta, förrän knallarna hadde in i stugan. Nu hade inte grytan hunnit kalla, utan den stod o. puttrade på golvet, fastän det inte fanns någon eld under. Detta väckte knallarnas uppmärksamhet. De blev ständigt vid dörren o. gapade o. glodde på grytan. "Det var då en konstig gryta, som kan stå där o. koka utan att det finns tillatymme till eld under den," utbrast den ene.

Gummam fick ett infall o. svarade: "Det är en hollgryta, o. man behöver ingen eld för att koka i den." — "Det var en

2140

LUNDs UNIVERSITET
FOLKMINNESARKIV

praktig gryta," lyckte knallarna, "en sådan skulle vara bra att ha för oss, som så ofta är ute o. fördas r. som har så svårt för att skaffa mat." De ville nu veta, hur det gick till att använda den. "Det ska jag säga er," sa den gummam, "man lägger bara åtton i grytan o. slår vatten på. Men säger man tre gånger: 'Koka, koka grytan min, tills åtorna blir som skinn!' Då böjar grytan koka av sig själv, tills åtorna är färdiga."

Knallarna frågade, om hon inte ville sälja grytan till dem. Gummam sände, att hon kanske skulle kunna nara dem att köpa grytan, eftersom de förut hade luraat henne. För att inte vicks misslyckar svarade hon, att hon inte på några villkor ville sälja grytan; den kunde hon inte undvika.

"Ja men om vi ger 50 riksdaler för grytan," sa knallarna, "så får vi den väl ändå." "Hej," lyckte gummam, "det är rent för billigt för en sådan gryta." Men hur de nu resonerade o. kipslog, så bjöd de ändå till sist 100 kr. för grytan. Gummam lyckte, att det kunde vara bra att få så mycket pengar på en gång, o. så gick hon med på köpet. Åtorna, som var i grytan, ville hon emellertid själv ha. Knallarna såg med lystna blickar på de vackra, gula åtorna, men eftersom det var sista gången gummam hade använt sin praktiga gryta, så lyckte de, att det var mer än skåligt, om hon

själv fick behilla åtorna.

Så vandrade knallarna belätna istad med åttagrytan. Om en stund kom de fram till en skog vid en liten sjö. Där var ett lämpligt rustställe, o. då de var hungriga, hade de britton att försöka den nyunna grytan. Åtta hade de med sig, o. vatten fanns i sjön. Så började de läsa: "Koka, koka grytan min, tills åtorna blir som skinn!" Men hur de än lätta, ville grytan ändå inte koka. De skyllde på varandra, att de inte hade läst rätt, o. när den ene slutade att läsa, så började den andre.

Men det var hjälpligt; grytan stod där lika kall. Då blev de slutligen så förargade, att de slängde grytan med åtorna ut i sjön. När grytan plumsat i o. sjönk, kom det bubblor upp mot ytan. "Så dumma vi var," sa de knallarna, "nu började grytan koka, vi väntade bara inte tillräckligt länge." — "Jag ska försöka att ta upp den," sa den ene o. hoppade i sjön. Men han kom inte tillbaka. Endast några bubblor på ytan syntes efter honom. "Nu åter han upp alla åtorna," tänkte den andre knallen, "jag måste skynda mig efter, annars får jag inte några."

Ti hoppade även han i sjön. Och havde inte fått slut på åtorna, så heller de vil på åw. I varje fall hörde man aldrig mer talas om, att de efter den dagen narrade

några gammar.]

2140

LUND'S UNIVERSITET'S
FOLKMINNESARKIV

Anm. Denna lilla sköntsaga hade min sagoberättarka hört av en person från Göingetrakten i Skåne. En liknande saga från Småland har Bondestow uppteknat. Den självlökskande grytan (n:o 88 i förf.s Svenska Folksagor). Där är det emellertid fråga om en gryta innehållande "jordpärar." — En fransk saga (n:o 49 i Contes populaires de Lorraine) friger en man vid namn Blanpicet för en herremans sim han är skyldig pengar, satt han med en visselpipa kan få en gryta att koka. Herremannen vill då ha pipan o. efter skänker hon hundra écus av skulden.

Det bör nog anmärkas, att de båå sistnä meningarna, som står inom klammer, ej berättades av fra Gallander. Men för att inte göra slutet allt för snart o. allt för enkelt, skrev jag dit dem vid renskrivningen av sagan. För örrigt kan sägas, att jag vid renskrivningen av sagorna sökt följa min berättarksa så broget som möjligt, o. endast saksbyggnaden har här o. varit omformats.

Hörmed sluta sagorna, o. närmast följa nu några signer från Blekinge.

Lägner från Blekinge.

Elmeboda-sägner.

1. När kyrkan i Elmeboda skulle byggas, var hollen o. jättarna innan kom i hacket, o. dessa försökte på allt sätt förhindra kyrkbygget. Vad folket byggde om dagens, rev hollen ned om natten, o. det syntes, som om kyrkan aldrig skulle bli färdig. För att bryta hollens makt anskaffade man då ett par svillingstatar o. lät dem dra igång hädet till bygget. Var dessa av sig själva stannade, då de gingo gå, var de ville, där kunde kyrkan byggas, utan att hollen skulle förmå röra vid den. När nu statarna blivit försända hädet, gingo de ned till ån, simmade över denna o. fastnade med hädet i ett föremål på åns andra sida. Där byggdes sedan kyrkan utan vidare åventyr.

2. När klockorna i kyrkan ringde första gången, ställde deras klöng till stor förskräckelse bland jättarna o. hollen. En jätte var ate o. "slidde" på en äng ett gott stycke från kyrkan o. höll just på med att stryka borten, då han fick höra klockorna. I förskräckelsen o. ilskan över att bli störd av kristna ljuden kastade han sin väldiga "stryckska" i riktning mot kyrkan i förhoppning att kunna krossa

klockorna. "Stryckska" nådde emellertid ej ända fram utan föll ner strax utanför kyrkmuren, där den blev stående upprätt i marken o. står kvar än i dag i form av en lång, smal sten, som över marken mäter ett par meter i höjd o. allmänt kallas "jättens stryckska".

LUND'S UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

3. En jättekvinna var på väg till sin man med middag, då hon fick höra klockorna ringa. I förskräckelsen slöpte hon, vad hon hade att bär, o. sprang det värsta hon kunde för att komma utan riskhåll för ljudet av kyrkklockorna. Jättens middag som var ett rysligt sort fat med grynvälling, spillas på det sättet ut o. völde över en stor mossäng, där man än i dag kan se spisen av händelsen. Det blev nämligen en hura efter varit gryn, o. den av hura intill hura uppfyllde ängen kallas innan av folket därmed kring för "jätteköringens grynvälling".

Lägner om åsen från Ting hill
Hjorts hämmar.

(Omtolad av "gumman som bor på stenbacken.")

Det var på den tiden, då Iskon gick här på jorden o. stillede ihop spektaklet. Han hade då en gång fått för sig att hiva en hel socken i sjön, o. fridenskull tog han en stor säck o. fyllde

den med så mycket han kunde få i utav "socknen," istående
så socken på nacken o. gav sig iväg mot sjön för att
stopa ut innehållet. Där var emellertid ett hål på socken, vilket
han inte lagt märke till, o. som han vandrade, så rann sand
o. jord ut i en jämn sköv, o. då han inte var mer än ett
pw stenkast från sjön, så sprack socken riktigt; o. resten av
innehållet föll ut. Då blev dock snopen o. ur o. gjorde
inga vidare fristå att bär socknen i sjön. Men på del
viset uppkom isen, på vilken bl. a. Åsvingen genom Fjärås
socken gick, o. nära vid Hjortahommar avslutats även ett
stycke från sjön i en väldig stenbacke, som ligger strax ovan
för de intressanta stensättningarna på Hjortahommars udde.

Dessa stensättningar från vikingatiden sysselsätta i
hög grad folkets fantasi. En o. annan har nog ännu,
att spöken ha sitt ålsklingstillsättning just där på udden.

Följande har min sagoberättelse härft av en gam-
mal vedhuggare, o. han var överbygad om sanningen i historien.
Han hade tagit grus vid uddens västra sida ihop till
stensättningarna, det var för omkring 50 år sedan. En av
arbetarna där tog hem en stor, flat stenskiva, som vid gru-
ningen hade kommit i dagen. Han lyckte hem skulle passa
så bra till en ny håll i köksspisen. Därhemma. När han

kom hem med den, passade han in den o. murade omkring den,
o. både han o. hans gamma var mycket glada åt den
praktiga spiselhållen. Men mitt i natten vaknade de vid
ett rysligt väsen i köket. Höjna o. föskräckta lyssnade
de en stund. Gå gick mannen upp o. tände ljus o. öppnade
köksdörren, men på ögonblicket var alt lys o. stilla som i
graven. Mannen stängde, släckte o. lade sig igen, men om
en stund böjde väsendet ingo, ännu varje än firat. Det
smälde o. larmade o. brakade, som om hela huset skulle
brytas sönder. De lyssnade med fross o. skräck, men plöts-
ligt kom gamma att tänka på något. "Du far," sa
hon, "var här du hitt stenen, vi satte i spisen?" "Jag tänker
på det samma," svarade mannen, "det var nog inte bra att
ha den, jag tog den i det nya grustaget på udden." "Det
döcs sten," jämte gamma sez, "ja. då kan jag förstå
det rysliga." "Lagna dej mor, i mornon blir jag dit den
igen," hästade mannen. Men braket tilltog, o. det blev inte
bättre, äw all männe miste upp o. lyfta bort stenen från
spisen, o. så satte han den utanför väggen till dags, men
likväl häntes det, som om väggen runlade omt ögonblick. Nu
det böjde dagas, var mannen nu stenen dit där han tagit den, o.
så hörde de aldrig mer något väsen om nätterna. Men sen dess har
ingen vägt råa vikingostenarna.

Ikröck från Blekinge kustbygd.

Bland folket i Blekinge kustbygd o. skärgård förekommer ganska mycket vidskepolse, s. de gamla tro fullt o. fast på sidan i dag. Man har bl. a., att det är "havfruens" (sjöjungfruns) dans i havet, som framkallas den svarta sjögängen vid storm, o. att det är ute med den segrare, som får syn på henne vid biskanten eller uppe i båten. —

En gammal fiskare, som har en gång vid en väldig storm rökte båten för, beskriver henne som en "opfälit grann från himmelsmånska med långt hår o. springande naken, men hon hade hon inte, utan nerdelan av hennes lekomen liknade skjorten på en stor lax, s. den stod hon i vannet må".

Man har också, att man genom att på ett visst sätt kostar en sten i vatten efter att ha satt ut fisknät eller krokar kan binda onda makter, s. att de inte förmå gör något ofog mot redskapen eller framkalla dåligt fiske genom att skrämma bort fisken.

Också har man, att en gammal upptagen väg till sjön, d. v. s. en väg, som förr funnits o. används vid gång till o. från sjön men som sedan röllats eller övergivits o. fått växa igen, en sådan väg är det ej hörsoamt att bygga hus över. Minniskorna som bo i ett sidant hus, är alltid sjuka, de bli "gastkramade"

vorenda natt. Orsaken där till är att människor, som blivit borta på sjön o. vars kroppar aldrig hittats o. blivit lagda i vigt jord, de få i evighet varenda natt vandra som "gästar" mellan sjön o. sitt hem samma väg, som de gingo på i livs-tiden. Varje människa, som de på denna vandring sitter som man med, blir "lecken" eller gastkramad o. har ont av detta flera dag i form av frossa, huvudvärk o. mattigkeit. Ett hus av nämnda slag revs i fru Gallanders barndom av denna anledning. — Man kan undvika att näthet på vägen komma i möte med gästar genom att gå ytterst vid vänstra sidan av vägen, säges det.

Det betyder om att minska till fruktinnehav, då man är på väg till sjön för att fiska.

Man kan ställa storm o. böljor genom att myshå åt dem, d. v. s. frambringa ljud med läpparna såsom vid en ljuddig kyss.

De som ligga länge o. droras med döden, få lätta för att dö, om de flyttas över på andra sängkläder, ty då kan möjligen vara en nosfjäder (en ovis fjäder under vingen på fågel, vilken man nog ska åka sig för att få med, då man pluckar sidona) i sängkläderna, på vilka den sjuka ligger, o. då har han svårt för att dö.

Det hos, att en ungmö han fåveta, från vilket till

friaren kommer, om hon drar upp ett grässkål o. vänds nedre delen upp o. med nageln trycker soften i häxet nerifrån nedtill ellers sippas upp mot andra ändan. Att det hålls saftdroppen vänder sig, då den pressats upp, kan ungman vända sig, när hon vinkar friaren, ty just från det hålet kommer han.

Ett gott sätt att få reda på, huru många är man skall ge sig (förutom det allmänt kända att fråga göken första gången man hör honom på vintern, vilket ofta brukas), är att laga ett grässkål, vika det i briongels (X), hålla över huvudet o. stoppa briongeln i munnen, så att briongeln fylls av en vattenlås. Sedan lager man ett grässkål, med vilket man sticker genom blisan (eller spegeln), varvid man räknar, huru många gånger man kan göra detta, innan blisan brister. Då vet man också, huru länge det dröjer till bröllopet. — Man kan få veta, vem den tillkommande är, om man söker upp ett förlövade o. lägger detta under huvudskudden över näckan. I drömmen visar sig då den tillkommande.

Ärsging.

Följande regel för hur den skall gå till väga, som vill göra ärsging, har fra Gallander härst av en person i Blekinge, som själv sade sig ha gjort det flera gånger. Ärsgingen måste företagas en julaftron. Innan man går ut, får man ej ha sett

2140

ljus tändt. Man skall så ga i ske kyrksocknars o. därefter överborda till hemsocknens kyrka. Denna skall man gå omkring sju gånger motsols. Vid utgåendet genom kyrkogårdsgrinden kommer glöpl (gluff-) soen emot årgångaren. Det är detta, som är det farliga, ty soen försöker springa mellan benen på årgångaren, o. lyckas detta, bär det åstad, tills mannen störtar. Men han bör ha med sig ett fisknät, som han skall kasta mot odjarekvids utgången från kyrkan. Soen blir då oförmögen att lämna platsen, förrän han har löst upp alla knutarna i näcket. Ta' kan årgångaren komma vidare, o. på hemvägen får han nu se, vad som skall hänta under året. Han möter begravnings-, dop- o. bröllopsföljen, o. på åkrar o. ängar kan han se, hur gröden kommer att bli. Först nästa dag får han tala om, vad han sett; i annat fall kan soi dycka drabba honom.

LUNDs UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Härför följa några visor. De ha liksom sägerna o. folksvisor meddelats mig skriftligt av fra Gallander. Jagorna, sista regel för årsging samt de längre fram uppteknade gatorna ha däremot meddelats mig muntligt.

Gökvisa. Meddelad av fru Gullander.

1.

Nu har den lilla göken börjat galas i år,
det var den första gången, jag hörde den i går.
När risen blir mogna, så flyger han ut skogen,
och många små horn sitter nälet hon har.
Göken ropar kuku! Roligt då, lilla du!

2.

Jag satt uti min kommare och hörde en röst,
som sa, att min lilla vän hon kommer nog i höst.
För läckan hon spelar, och näktergalen sjunger,
och lilla göken galas i den rosande lund.
Göken ropar kuku! Roligt då, lilla du!

3.

Och alla blad och blommor de springa sina skol,
och alla fåglar sjunga i den rosande dal.
Ja där till är vi hundens, och där till är vi bandens,
och där till är vi frädlar i våra unga dår.
Göken ropar kuku! Roligt då, lilla du!

4.

Och hären han leker så gärna i sand,
och fiskaren han trives så gärna vid strand.
Och jägaren han lurar i smiskogar, farar.

2140

och skjuter si gärna ett skott illt ibland.
Göken ropar kuku! Roligt då, lilla du!

5.

Om vintern får man pöksa, om våren får man sätta,
om sommaren får man plöckas små blommorna de blö.
Ja, roligt är om sommarns allt få rögas sig med flickorna,
när ängen den står grön och björken den är skön.
Göken ropar kuku! Roligt då, lilla du!

Ann. En liknande visa brukade man sjunga i Skabersjö för omkring
50 år sedan - om våren, då göken börjat galas.

Gesällernas visa. Meddelad av fru G.-r.

1. Måndagen är en friwillig dag, då-i-a-å-å.

Tisdagen har jämst somma dag.

; Fadelå-då, fabelå-då, fabelå-då-i-i-å. ;;

2. Onsdagen då spateras vi å,

Torsdagen gör vi just likoså.

LUND S UNIVERSITETS
FOLKMENNESARKIV

3. Fredagen gör vi alls ingenting.

Lördagen då gör sabbaten ing(in).

4. Lördagen vi he kyrkan ska gå
och se, var de granna däckorna (flickorna) ska.

Kämpen Grimborg.

1. Där satt hoi kämpar en sommarkväll
framför sin borg i norden fjäll.
Gallbröder varo de föga rällda,
i järn och stål varo de beständigt klädda.
2. Och Grimborg hette väl en av dem,
han grep om hornet med fingrar fem.
Han sa: "Jag vägar att för en flicka
det fulla hornet i bottens dricka."
3. Gallbröder, säg mig en hofast mö,
så röd som rosor, så vit som snö;
en kungadotter så skön och fager
och henne genast full brud jag läger."
4. Gallbröder svorde genast da:
"Om du på friareval vill gå,
en mö jag känner så skön bland alla,
men henne vinner lör svart sig falla."
5. Hon vistas uppa sin faders gärd
inom ett hundrade kämpars värld.
Det kostar livet att dit sig väga
och efter jungfrun det minsta friga"
6. "Dit vill jag rida," då Grimborg skrek.

2140

- "Jag lockas alltid av bardalek.
Ej som sma jungfru jag gör och krusar,
sy kärleksyra mig starkt berusar."
Gallbröder sa: "Du käre vän,
den litet far kommer ej igen,
sy borgens kämpar de är vilda
och kungens hovsnän ej heller milda."
"Ack, käre, visar mig vägen bort
 till denne konungen hov och slott!"
Sa sa Grimborg. "Och jag skall ha
den gingarn vite, som bost han hara."
De kämpar redr en midnattsstund
igenom borggårdens helga lund.
En blick de sågo bland blomshen flöda,
det var ej vatten, nej - blodet röda.
Hökarna varo av idel järn,
för Grimborgs styrka ett ringa värn.
Med foten golren han sönderstölte,
och ingen väktare honom mötte.
Till jungfruns dör gick han ensam da.
Med järnskodd handsko han klappar på.
"Gå upp, min skona, skjut undan regeln
för dörn, sy annars jag bröcker spegeln!"

7.

8.

9.

10.

11.

12.

Och jungfrun svarar ur sinne väckt:
 "Vem är den friaren, kär och käck?
 Med inge möte jag innu stände."
 Men hennes vrede ej Grimborg skrände.

13. På dören ledde han skuldran bred,
 så lis och regel de föllo ned.
 Den stolte friaren sig inträngde
 och dören åter behändigt stängde.

14. Just inte högling han då var.
 "Igg upp, min skona, och var nu snar,
 det mätte sig Eder nu behaga
 att mina stolar utan mig draja."

15. Men jungfrun svarade oförskräckt:
 "Är du en friare så djur och käck?
 Jag dina stolar ej draja känker,
 din närvishet mig för mycket kränker."

16. Den stolte Grimborg blev stucken ih.
 Han sprang i sängen med stolar på.
 Hans stora sporrar i denna villa
 det vackra läcket uppripa illa.

17. Till kungen skyndar nu genast bud:
 "Med makt vill Grimborg sig taga brud.
 Hos kungadottern han redan vilar
 och till undrättning ej någon ilar."

2140

Då ropte kungen i vredesmod:
 "Upp, kämpar, gärningen kräver blod!
 I ståb er kläden men bidev liden,
 ty Grimborg är som en björn i striden!"

De kämpar kommo i full galopp,
 och lörran ville de bryta upp.

När Grimborg hörd' dem på dören glänta,
 han sa d: "Jag kommer, men bara vänta!"

Han kom som stormen på upprörd hav. 20.
 Var kämpes huvud han högg alar.
 Tom skrä de föll för vark hugg han gjorde,
 snart honom ingen mer bida hude.

Då tog han jungfrun i snövit hand
 och sa d: "Följ mig hem till mitt land!"

På sadelnappan han henne höjde,
 och nägt motstånd sig nu ej röjde.

Han red och stannade intu föv, 22.
 så han kom hem till sin moders dör.
 Där stod nu gamman och neg och sa d:
 "Välkommen hem, jag dig väntat hade!"

"Men säg mig, vem är den unga brud,
 som med dig följer i dyrbar skrud?
 Med gyllne bälte och härligt smycke
 han mätte vinna all världens lycke."

LUND S UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

18.

19.

21.

22.

23.

24.

Och Grimborg svarade att "hur är
en kungadotter, mig hjärtligt här.
Med svärdet hvor jag henne tagit
och hennes väktare nederslagit."

25. Till höganloftet han följt sin mör,
med henne ville han leva, dö.

Han sad till henne: "Vill min du bli
och hand och hjärta åt mig nu giva?"

26. Och jungfrun svarade blygsamt då:
"Kem är som han emot Grimborg skå?"
Min man och henne det må du vara,
ty du har krafte att mig förvara."

27. Iå hälls där bållop, så dröks ur horn,
och larar hördes från väktartorn.

Det unga paret till sings man ledar,
när midnatt sig över jorden breder.

28. Men knoppt det synes från östansky,
att nya dagen begynte gry,
forn vapenbuk uppå fjiden hördes,
varulor sinnan för många stördes.

29. De stött på dören med svärd och spjut.
"År Grimborg hemma, så shall han ut."
Så ropte helu den vilda skara,
men lännu hördes där ingen svara.

2140

Ty Grimborg högt i en vindsglugg låg,
för spjut och pilar knoppt himlen sät.
Han sade till dem: "Jag ut skall krida,
men annolunda vill jag mig krida."

Hans unga brud han var nu ej sen
att draja stolarne på hans ben.

Ring midjan spändo han svärd och bälte,
sen satt hon hjälmen uppå sin hjälte.

Iå steg han ut uppå trappan bred
och högg omkring sig på kämpasöd.
De föllo hundrade, kämpar klyvdes,
de tappna hornan ej mera ydres.

De föllo tusendo för hans svärd. 33
Den leken blev dem så omkonavärd,
att ingen enda sig orkar röra
och rida hemat att budskap föra.

Men Grimborg han var ej trött, ej feg,
han genast uppå sin stridshist steg.
Och sjölv så red han till kungaborgen
att bida kungen den nya sorgen.

Och kungen rasade utom sig: 35
"De tappna hornan jag sände dig,
sig mig, var in de alla, alla?"
"Ja, de nu vilja uti Valkolla."

30.

LUND UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

31.

32.

33.

34.

35.

36.

Och kungen ropar till kompanis kop,
där svärdet höjdes med glädjersop:
"Tillstängen borz gön, dit Grimborg hängde!"
Men Grimborg sig på sin skidhast svängde.

37. Och svärdet blyhade runt ikring
i denna hovmåns hillslutna ring.
Men inte särsk och inte stungen
hav stod allena till slut med kungen.

38. Och Grimborg syntes så fruktansvård,
hav hukas blodet utav sitt svärd.
Och kungens hjärtan stodo bleka,
dem syntes svart att med Grimborg leka.

39. Så steg han fram till hans majestät,
så golvet sviklade för varf fjät,
och sad till kungen: "Blott för din krona
och för din dotter skall jag dig skona."

40. Och kungen svarade: "Du man av järn,
tag du min dotter, blev landets vän!
Ty bilke är ha dig på min sida
än för all framtid emot dig skida."

41. Så red han hem, och så blev det fria,
och vad han gjorde, det blev dörvid.
Och ingen fiend' sig torde röva
så länge svärdet han kunde fina.

2140

LUND'S UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Anm. Då jag i Svenska Folksvisor av Geijer och Afzelius fick se en visa om Rämpen Grimborg, kom jag att tänka på, att jag i min barndom hört en dylik visa sjungs i Söderala. Jag har också fått en uppteckning från Söderala, gjord ur minnet av fru Kerasi Cederholm-Prahl. Den har 37 verser. En annan uppteckning har jag erhållit av förförnamnda fru Ester Gullander. Av dessa båda är den sistnämnda den bästa. Då det var ganska många år sedan fru Prahl sjungit visan, hade minnet svikit henne på somliga ställen o. ett par verser utglömts. I sism visan sjunges i Söderala sluter varje vers med: halo halo. Då jag antecknat visan här, har jag i stort sett följt fru Gullanders uppteckning men länat ett o. annat uttryck från fru Prahls. Att ett gemensamt skillingstryck ligger bakom båda uppteckningarna är tydligt. I anmärkningarna till Rämpen Grimborg i förförnamnda folksvisor omtalas, att den ursprungliga folksvisan blivit omgjord "av någon halvlitterär person". Av visans 44 "stanzer" anförs de två första, o. de överensstämmer i det närmaste med de här nedskrivna. Tidledes skulle de verser vara utgående i denna uppteckning.

Med gatana på följande sidor sluts de bidrag, jag fått ur fru Gullander. Att emellertid hennes far, skomakare Lundén, gömmer på mycket annat intressant kan man nog hilla troligt.

Gälor! Meddelade av fru G.-r.

Från Blekinge o. södra Småland.

Det kom ett käl från främmande land med två sockers
dricka, o. då fanns varken lopp eller svicks?

Äggel.

Trint o. kränt o. ala längt med träläs i bids ändar?

Korven.

Där mittas alla gamla skinnpälsar?

På brosket.

Vad fattas en väljord sko?

Makens därtill.

Två peka rakt mot sky, två peka rätt mot byn, fyra häng-
ande o. fyra dängande, o. en kommer efter o. slintar?

Kon.

Lilla Lorka sitter o. parkar med en häpinne i ändan?

Pärsonet.

Ett barn kan hålla det i sin hand (hand), men två kärva
(karlar) kan inte bära det på en stång?

Äggel.

Huvud men inget hår, länder men ingen,^{man} kropp o. själ
i rumpan?

Räfsan.

Tem kommer på hvare in i kyrkan?

Barnet, som skall döpas.

Det har varit från världens början o. blir till världens ör-
de men blir dock alltid mer än fjorton dag gammalt?

Mänens ny o. nedan.

Flygga som en figel men är ingen figel, rotar som en
gris men är ingen gris?

Tordbyveln.

Ett bråb är min fader, o. jorden är min moder, men
knappat är jag född, från jag försinnes i luften?

Röken.

På en gata stod två stakar, på de stakar stod en
koarv, på den kvarnen stod ett motokip, på det mot-
okipet stod två brinnande ljus, o. på de brinnande ljusen
stod en stor granskog, där många hedningar bo?

Människan.

Vad gör en vit häst i mänsken?

Kastar en svart skagga.

Två priser går skriker, när de få, o. tigor, när de inte få?

Kvarnstenarna.

Inte har jag det, o. inte ville jag ha det, men om jag
hade det, ville jag inte mista det för hela världen?

Ett flintskelett huvud.

Vad är det, som är omöjligt för både Gud o mänskow?

Aft. lugga en flintekallig.

Jag står ute julanalt i röd byxa o. svart hatt, lusabukig o. bråbent men fryser inte inå.

Nyponet.

Vuxet i skogen, snykt på logen, önat i färhuset, fälat i stalliet, hästar gå fram iow få, så här bolar?

Fisken.

Svin drar lin genom få, kring brå får en stålväg fram?

När skomakaren syr en sko.

Ett par gator från Södala.

Fyra jungfruar hälta sig i ett vatten o. torka sig på en handduk?

Paderkvarnens vingar.

Fem jungfruar klä av varann o. klä på varann o. bli till sist nakna allihop.

Grunnstickorna.

Ett vakande lärna i huset jag är,
ett vakande igo för alla jag har;
när andra de sva, har jag ingen ro
för mina små söner i mitt lilla bo.

- Denna sista, mätta gata är meddelad
av änkefru Anna Gallander, Södala, död i okt. 1919.

Klockan.

Ordspråk.

Bättre före klok än efter vis.

Av glyffor o. gantar får man höra sonningen.

När skjuter ingen hare.

Stora ord o. fett flask fastna inte i halsen.

Liten börd bliv ling väg tung.

Honga och harra (hundar o. hajar) stänga inte dörren efter sig.

Den, som går om vordan grann, får gå om söndan som han kan. (Den, som går om vordan fin, får gå om söndan som ett svin).

Klingaregn o. herringabilar vara så länge världen står.

Hörby.

Väderlekareglar.

Afton röd gör morgon god.

Morgon röd ger skvall i höft.

Morgonglans o. kärningadans vara sillan till krallen.

Halmstad.

Fredan börjar andra veckans vår.

Södala.

Om det regnar om söndan till mösse, så regnar det hela uow(veckan) till visse(helt säkert).

Södala.

När Anders (30 nov.) slaskar, ska julen braska o. härlom.

Bredaryd.

Se vidare s. 71!

Gravskrifter

Meddelade av fröken

1. Över en brunslogare:

Emma Wilhelmsson, Halmstad.

Här vilar efter kamp och mörda nog
en man, som hustru, barn och kalvskinn slog.

2. Över en fjuv:

Här vilar en idoget man,
när andra sov, så vaktade han,
När andra vaktade,
ägde han, vad de saknade.

En sägen från Båstad.

Denna sägen är meddelad av fröken Effie Nilsson fr. Båstad.

Brattenborg är en hög kulle i Båstad. De gamla berätta, att i forna tider bodde där ett troll, som kallades Brattenborgsherrn. Han var skomakare. Folket där omkring bar sit sina söndriga skor o. lade en penning i dem. Krallen efter fingo de skorna lagda tillbaka.

I Brattenborg bodde även andra troll. Dessa varo stundom ate i bygderna. Då de skulle tillbaka till sitt berg, miste de gå igenom en lång förstuga i en närliggande gård, Varegården. För att få gå igenom här miste de "offra" pengar i en hatt, som folket stälde ut i

2140

förstugan. Men människor brukar vara "begäriga", o. mer vill mer. Så även nu. De skulle ha i hattet o. satte en smölkärna under. Nu förslog det inte, hur mycket hollen än offrade. Därför blevo de "söra" o. försvunno.

LUND'S UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Diverse anteckningar från Båstad. Meddelat av
Effie Nilsson.

Om en flicka vill ha reda på sin tillkommande, bör hon under midsommartiden gå till en korsväg o. där plocka nio rödas blommor. Den skall hon gå bort hem o. ligga sig att sova med blommorna under huvudkudden. Det hon drömmer om kommer att slå in (särskilt om det gäller den tillkommande).

På kvällen före Lucia länga natt skall man äta en spexesill med inlävor o. alltsamman. Om man nu under natten drömmar, att det kommer någon med en dryck, så blir den nu person ens tillkommande. Om hon har en öra vatten, så är hon fäktig; har hon ett krus dricka är hon välärgad, o. om hon bjuder vin är en silvervägare, så är hon rik.

En variation av göktydorna: Norregök - knoregök,
västgök - båstegök,
södergök - dödergök,
istegök - hästegök.

Fran Bredaryd.

Meddelat av hemmansägare Marpedt Nilsson i Bredaryd.

Några julacter. Julaftron sätter man ut en tallrik, på vilken man lagt något av varje rätt från jultordet, åt jultaken, under det man säger: "Var så god o. håll till godt o. giv oss lycka för året!" Så skall det bli vacker gröda o. svar med allting under det kommande året.

Anm. Denna berättades av hemmansägarens hustru, o. hon sah sig innes iakthaga det gamla bruket.

Vallen, som man bedat i julaftron, skulle inte slös ut förrän fredje dan. — Det som blev kvar av lyset, vilket användes julaftron, användes sedan under året som läkemedel (smörjemedel) för både människor o. djur. — Julaftron antändes en stor brassa. Teftrona skulle alla vara lika långa o. liggas i kors. Brasan fick inte röra, under det den brann ner. Juldagens morgon kunde man då spa i askan. När brassan brann, samlades familjens medlemmar o. sjöng julpsalmer. Man började med "Var hälsad, sköna morgonlund", o. sen fortsatte med flera.

Den som kom först hem från julaffan, skulle först få inhästet, o. därför hade man mycket trått om på hemvägen.

2140

Annandagjuls morgon red man Staffanskefle. Man tog en häst o. red från gården till gården o. frigade: "Av Staffan hemma." Den som då inte bjöd nigon ting, troddes inte få lycka under det kommande året. Ofta sällades flera ryttare tillsammans, o. den vanliga trakteringen var brännvin, varför Staffanritten stundom slutade med grål o. slagsmål.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Årsjöng. Jämför sib. 50. Den som ville gå årsjöng, skulle göra hemifrån på morgonen utan att ha ätit eller druckit någonting. Men skulle han gå i skogen hela dagen. Han fick ej se någon människa, ej heller tala eller skratta. När det blivit mörkt om kvällen, skulle han gå till kyrkan o. göra omkring densamma tre gånger "ansylo" o. föra var gång blåsa i nyckelhålet. Där årsjöngaren därefter gick hem, fick han se, vad som skulle intäffä under året. Om han hittade in i ett hem, där man satt omkring jultordet, så sägs den utan huvud, som skulle dö under året, o. den hustru, som skulle få en liten, lycklig ha ha huvuden.

Anm. I min ursprungliga anteckning står att årsjöngaren skulle bega sig hemifrån juldagens morgon. Då årsjöngaren annars brukar förtas på julaftronen o. under julnatten, synes detta uppfyllt. Rankanda föreligger ett minnesfel hos min sagesman.

Ickrock och skämt.

Det mestal meddelat av fröknarna Emma Wilhelmsson och Effie Nilsson.

Om det första föl, man ser efters nyår, varseblives framfå, betyder det har; ser man det bakifå, har man att vänta otur.

Om den första fjäril, man ser på våren, är vit eller ljus, så betyder det har; men om man ser en mörk eller svart, så förestår otur.

Om det kryper en spindel på kläderna, ska man inte ta bort den, ty den spinner till nytta. En svart spindel på kläderna betyder sorgliga nyheter men en grå glada sidan. Det betyder särskilt har att få en spindel på sig på eftermiddagen.

När man tappar en sked, betyder det domfrämmande; när man tappar en gaffel, kommer det herrfrämmande, o. om man tappar en kniv, har man att vänta en kärring till karl.

Då man händelsevis vid bordet kommer att sitta mellan två syskon (o. har den äldre på högra sidan), så kommer det att gå i uppfyllelse, som man önskar sig.

När man kickar, är det någon, som talar om den.

Om näsan klarar, kommer det nästvinn främmande.

När vänstra ögat klarar, får man glädje (damer få herr-

2140

främmande), men om högra ögat klarar, så får man gråta.

När högra handen klarar, får man ett härt handtag; när vänstra handen klarar, får man brev.

När högra foten klarar, får man gå, dit man gärna vill.

Man bor inte ligga en brödkoska med undersidan uppåt, ty då blir det onödighet i huset.

Om man står o. dricker kaffe, blir man svartjuk.

På torsdagsskärvallen ska man sätta skorna under sängen till ett v(V), så får man i drömmen sin kärsta se.

Ordspråk och ordstäv. Forts. från s. 65.

Den som gömmer till natta, han gömmer till katta. Bästad.

Den som inte rest o. inte levt, han blir lätt sned. Fredala.

När ett arbete går lätt, säger man: "Det går som att lappa vantar i minskan." Bästad.

Efter maten sade man ibland:

"Hade inte fadet vad lev,
si hade jag ebed mer,
och hade inte sken vad krå,
si hade den gåd den mö."

Bästad.

Ramsor.

1. Eskil dragare brej bagare stenkur
kur dansare finger baltare finger sur
grä rätta gräshoppa granna gräbba
färönka fäbetea kopphara
gula maja kom kaja rompysse kom kyssse
gör en kofot.

2. Ett hoi bomagö, tre fyra bomlyra,
fem sex plocka giss, sju illa vanna bocka,
niu lie slipa lis, elva solo nisan i golv,
trettan fjortan plocka skjortan, femtan sextan kan du läavan,
sjuttan attan fall på trappan,
nittan sjuge nu iv missan ude.

3. Esige desige lontan lontan, simli maka kockdi kaka,
vestan stilla, aklli passli pis.

4. Dar stod en viter häst i stall
spända sposar, spjut i hand,
sion maka sion kaka
empel pumpel pivel pavel puff.

2140

5. "Hov ska du hew?" sa Per Lenn.
"Ti Landskrona," sa Per Lona.
"Va ska du där?" sa Per Väv.
"Köva öj," sa Per Löj.
"Kuru många?" sa Per Lingo.
"Trelle fira," sa Per Liss.
"Ä de nick?" sa Per Rock.
"Ja så men," sa Per Iven.

6. Min lille vän på minda, vill du som jag på hilda,
så kom på onsda he mej på lörsda, ska jag på freda
halva om för dej på lördä, vad roligt vi ska ha på sönda.

7.

Visa.

Kentow finnar segla kring en ö,
de segla från Göta till Närva.

De hinkte skaffa sig en vacker fiskemö,
men ni kan tro, att fiskarna fick arva.

De fick arva finta juks knuta, malu ons dans dans
och en fallen-doffen-deja,

och hon heter onti ont skont skont skont-nja,
och hon heter dans och en fallen-doffen-deja.

Kom se nästa sida!

LUNDSS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Skadedjars namn.

Ett exempel på hur man förr i världen ej ville nämna skadedjur med deras rätta är följande. En gamma (Kersti Henriksson i Gredala) sade till min mor, att man inte skulle säga "räffor o. möss," ty det var skälsord, o. då blevt djuren mycket varre. I stället borde man kalla dem "manseller o. jungfruar." I å berättade hon, att hon en gång höll på med att brygga. Under det att hon var uti en stund, infanns sig räfforna o. åto av malter. Gå kom gamman tillbaka o. fann mäskekaret fullt av räffor. Då sade hon: "Minne snälla smin manseller, vill nu vara så vänliga o. gå er väg, ty jag är fattig o. behöver sjölv vad jag har." Räfforna försvunno, o. hon sätter dem aldrig mer.

Anm. till ramsanna på föregående sidan. № 3 är meddelat av fröken Emma Wilhelmsson, n:o 5 minns jag från min barndom; de övriga ha meddelats av fröken Effie Ahlsson. № 1, 3 o. 4 ha använts vid barnens kurragömmalékar.

Hästskon över dörren.

Ett ganska vanligt bruk är att ha en hästsko över dörren från farstun till dagligslagan, varé sig i det förr eller det senare rummet. Hästskon är omvirkad med slängiolpapper o. ser därfor prydlig ut. Om man frigar, osd den skall ha för betydelse, för man i allmänhet till sätter, att det skall betyda lycka o. välstånd i hemmet. Hästskon bör helst vara hittad; sändom framhilles detta som ett offergioligt villkor, annars har den ingen hov med sig. Ju flera som det sätter i den, desto bättre är det. Det är även ett plus, om den är sliten o. rostig.

Denna bruk förekommer även i andra länder. I "Sille und Brusack" (II: s. 12) omtalas (detta gäller väl närmast Tyskland), att man fastar en funnen hästsko vid dörren eller köskeln, o. den anses bringa lycka i hemmet. Det är dock koliigt, att meningen med hästskon över dörren ursprungligen varit en annan. När man tänker på, vilken väldig kraft folktron tillskriver stålret, kommer man nog lösningen på spisen. I stället skyddar mot holl o. allt annat ont. Hästskon skall därfor hindra hollbygg att komma in genom dörren o. omintetgöra hovenaden. Detta minnes i Dansk Bondeliv II: s. 203. "En hästsko, helst funnen, slas på köskeln för att skydda mot det onda." Motiveringen har från början

varit denna. Nu säger man i stället, att hästskon shall främja det goda, men det kan ju i sak vara desamma som att förhindra det onda.

Den bästa tiden att fästa den skyddande hästskon vid dörren är påsklördagen, ty då är alla onda andar i helvetet för att höra Kristi predikan. I. u. B. III: s. 153. Att de onda andarna helst skola vara finvarande, då man sätter fast hästskon framför ett bruk, som iakttagits i Schromberg, Tyskland. Kvällen före tretonedagen drog ungdomen under kejserosel o. pisksmällar genom socknen. Man stannade framför hem, där det saknades barn, o. fäste under rosen en hästsko vid huset. Meningen var, att larmet skulle skrämma bort demonerna, som förhindrade fruktbarheten, o. att sedan hästskon skulle hindra dem att återkomma. I. u. B. I: s. 121. — Det har även hittat, att man lätit den löde fö med sig i kistan en hästsko sinnom ett slags skyddsmedel. I. u. B. I: 136.

Hästen ansågs under hedntiden för ett heligt djur. Även till följd därav har hästskon tillskrivits särskild kraft. Ty enligt primitivt uppfattning sker kraft överföring genom beröring. Därför verkar hästskon kraftigare, ju längre den sittit på hästens fot, ju siktare den är. Spirkorna, som krängt in i hoven, ägs en särskild grad av kraft,

s. de båda därför var med, när hästskon hänges upp.

Att hästskon helst skall vara hittad beror väl däpå, att folket är allmänt tillskrivver det som man hittat lycka o. far. På grund härav förstår man lätt bakat, att det har särskild far med sig att hitta en hästsko, så ju hästskon v. o. för sig blivit en sinnebild för lycka o. välgång, något som även visar sig därigenom, att man finnar hästskor på gratulations- o. nyårs kort.

Vad angår brukets utbredning inom Sverige, så har jag av personer från skilda landskap i Göteborg o. Örebro fått veta, att det är vanligt i dessa båda landsdelar. Huru däremed förtillar sig i Norrland, har jag inte fått någon upplysning om. Mörkligt nog har jag inte sett bruket omnämnes i någon bok behandlande svensk folkliv. Rankända har man ansett det alltför oväsentligt. Att bruket ändemot är uppmärksammat i utlandet framgår bl. a. av de notisar duon, som lämnas i "Sitte und Brauch." Nåvens längre uppsats tycks vara skriven, Lawrence: *The magic of the horse-shoe*. Boston, 1898.

Till uppsatsen, som börjar på följande sida, har material hämtats, utom från egna anteckningar, bl. a. från följande böcker: A. Lang: *Myth, ritual and religion* I: 128-135; G. O. Kyllén-Cavallius: *Nörend o. Värdarne* I: 677; F. J. E. Eneström: *Finnlands bonnas seder o. liv*; Gartow: *Sitte und Brauch*.

Månen i folkföreställningen.

Månen är en himlakropp, som i hög grad påverkat folkfantasien. Och intet märkvärdigt här. När dagens drott sjunkit i väster o. den bleka månen sänder sina milda strålor ned till vår jord, då vaknar känslan o. fantasi för den, som är ate i naturens sköte. Då tycker man sig höra o. även se underliga ting. Blåsken drager allt som oftast upp till nattens ljus, månen o. de lindrande stjärnorna. Så är det nu, o. så har det fördom varit. Men forna tider mänskor fingo inga svar av vetenskapen på sina andrande o. spörjande tankar. Därför blev deras föreställningar ofta felaktiga, men de var dock så rika på liv o. präri.

Skulle man sammanföra allt, vad mänskor ha tänkt om månen o. vad betydelse denna himlakropp haft för t. ex. tiderökning, astrologi o. religion, då blev det förvisso en lång historia. Nu ville jag blott försöka samla några spridda uppgifter om vad enkla mänskor fördomslag o. ända in i vår tid tänkt om månen.

Månnyster.

Bland naturfolken påträffas många berättelser, som säker förklara, varför månen väver o. vävager, varifrån dess

2140

fläckar ha kommit o. varför den formokas. Detta sista fenomen förklaras vanligen därigenom, att ett odjur vill slaka månen. Samliga myter utgår från den förutsättningen, att månen är ett mänskligt väsen. Såndom är månen en man, standom en kvinna. Olika stämningar av samma folk kunnat ha skilda föreställningar om dess kön. Bland urindevåarna i Victoria (Australia) ansågs månen ha varit en svart man, innan han fick sin plats i skyt. Han blev emellerst dödad med en stenyes, o. nu skiner han på himmelen.

Det finns en vacker myt, som säger, att månen genom sitt avtagande visar de dödliga, att fastän de dö såsom hon, så skola de likväl som hon födas på nytt igen. Från Piute indianerna i Kalifornien lämnas en annan förklaring på månens av- o. till-lagrade. Islew anses bland dem som en stor huvud, vilken styr himlen. Månen är hans hustru o. stjärnorna deras barn. Varje månad slukar solen emellertid en del av sina barn. Månen sojer då o. svärtar sitt ansikte, men färden går av så sminligom, o. efter en tid ser man hela hennes ansikte som förat.

Om månens fläckar röda sätts olika föreställningar i skillnader av världen. På vissa platser i Australien o. på Himalaya tänkes månen som en man, o. fläckarna ha uppstått därigenom,

att en kvinna kastat aska i hans ansikte för att dämpa hans kärlekssyra. Men flickorna syds på många andra sätt. Så talar man om gubben i månen, gamman i månen, haren i månen, poddan i månen o. s. v. Den ungerska saga berättas, att då Gud kastade ned de onda inplarna från himmelen, så klängde sig Lucifer fast vid månen, o. där kan man ännu se honom. (Naturzonen 184). Många sägner härrör före, att det är Kain (stundom tillsammans med Abel), som syns på månen. (Nat. 254 ff.). Man har även lyckat sig se Jesus där o. Konung David. (Nat. 319, 320).

Man kan även tala om ett par mannyter från Tårend. I Tårend har man brukat taleritket, att "månen dricker på kvullen", när den går sent upp. Man har tänkt sig, att Mångubben tycker om ett glatt affongille o. därfor stundom glommor bort sina annars regelbundna tider att gå upp. Tårendsfolket talar även om gubben i månen sicism den där har stulit kab eller rovor, o. nu får han sitta med pisen på ryggen inna till domedag o. skämmas inför hela världen.

Nyårsnyck.

Forna tider mäniskor följde med intresse de ständiga mänskiftena. An visade sig månen blott som en tunn sköra i väster strax efter solnedgången, än höjde sig

mångubben över horisonten i öster, när solen försvann i väster, o. stundom såg man mänskaron på morgonen före soluppgången. Härskilt intressant var det att få se nyet, o. i all synnerhet tilldrog sig det första nyet på året "mindyrkarens" uppmärksamhet. Detta sista uttryck kan låtsas väldigt starkt, men när jag tänker på vad en numera omkring spultisrig man, Johan Jönsson i Ivredala, meddelat mig, så giv det åtminstone något skäl för sig. Han minnes sin mor hälsa iets första ny på följande sätt:

"Välkommen, Nykong,
och välkommen, Herre,
med fläsk och med böste
och med gott korn om hösten!"

Så följdde en lång bön om god årsväxt o. gröda, vilket dock min sagesman glömt.

Detta omtalas också i "Tårend och Värdarne." Där siger, att i Skine personifieras nyårsnyet under namn av Nykongen. Den hälsning på nyårsnyet, som där anföres, har följande lydelse:

Jag hälsar dig, Nykong!
Jag hälsar dig, Herre!
Med korn och kåne,
med fläskböste,
med öl om hösten!

Man trodde siledes, att Nykongen rödde för irts fraktkarhet. Detta framgår även av en gammal folktro i Värend. Man kallar där aftonstjärnan för nyårsnyets tjänare. Om aftonstjärnan går upp före nyårsnyet, så blir det ett gott år, ty då går huslunden efter tjänaren o. ber honom bli kvar i tjänsten. Men om nyårsnyet går upp först, så tillstundar dyr tid, ty då kommer tjänaren efter sin herra o. ber att få stanna kvar hos honom.

Det har varit brukligt att genom nyårsnyet söka lyfta en flik på framtidens slöja. Så har jag hört flera personer i min hemtrakt (Jocdala) om talas följande. Den kröll, nyårsnyet först syntes, tog någon av familjens medlemmar en psalmbok o. gick ut. Med blicken mot minskåren högs en psalm för var s. en. Därefter gick man in i undersökta psalmerna. Innahället visade, vad var o. en hade allt iakttagit eller väntat under det kommande året. Försiktigt om någon fäst den bröllops- eller dödspsalm, väcktes naturligtvis intresset. En liknande sed omtalas från Värend; dock skulle den, som tog psalmerna, ha en penning i munnen o. ett stycke bröd i handen.

Ett annat bruk, från Skabersjö, har min man berättat. Någon, som förr in de andra lagt märke till nyårsnyet, tog den lefot o. lade den på ett bord. Under det ens placeras några bitar bröd, under det andra jord, o. under det hette var det

som. De som nu inte sett nyet o. ville lyfta på någon av tallrikarna, fingo lov. Den som lyftte på fatet, under vilket brödet fanns, skulle få leva under året o. ha gott om det; jordtallriken utlovade död under året o. den tomma tallriken stor o. fattigdom.

Man har även trott, att vadhelst man hatt för hinder, när man först visatblivit nyårsnyet, det skulle man sen få ha mycket att göra med under året eller ha gott om. Det ansågs t.ex. bra, om man kom att se nyet genom fönstret, när man sett o. icke, då skulle man få gott om mat. Däremot var det ett dåligt tecken, om man såg nyet hemifrån, ty det betydde fattigdom.

LUND'S UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Avev de svenska nyföningarna under året ha sin bestyrelse, fast ej så stor som nyårsnyet. Varje gång man ser nyet skall man ha något sätta: "Tackar nyukast." Då får man näst nytt innan nästa ny. — Om man kommer att se nyet från vänster sida, så betyder det far, men ser man det från höger, kan man vänta sig stor.

Vad som bör göras under ny och vad som bör göras under nedan.

Minsta av bondens sysslor i gamla tider mestade ordnas efter ny o. nedan. När därför dommannen ville planera sitt arbete för den närmaste framtidens, så tog han fram alma-

nackan o. sätter sig efter, när det var nyfödning o. när nedanet började. (Sandblad: Gammal dags sedar o. bruk, s. 108-109). Det som skedde under ny, troddes bli lyckosamt, ty det kom alltjämt att hitta sig o. frodas. Den avtagande minen ansågs föremot medföra minskning. Dessa bruk lämnas därför intressanta exempel på ett slags homöopatisk magi. Vad som sker med manen, det sker också med det, som man sysselsätter sig med. I så är det allmänt bekant, att slakt skulle åga rum i ny, ty annars blev inte fläsket drygt utan kom att krypa in vid kokning eller stekning. Gräslakten miste åga rum i ny, ty i nedan var gässen piggiga o. svåra att få renar (Skabergsjö).

I Olof Christofferssons intressanta kulturbeskrivning över Skyffs härad nämnes, att pilarna skulle stupas, då minen var i ny; då kommo de nya skotten att växa raka o. vackra. Skedde stupingen i nedan, blev de nya skotten antal färre, o. dessutom blev de krokiga o. växte ej så snabbt fram.

I Värend har det varit sed att uttaga lysning för brudfolk i ny; annars skulle det komma att födas små barn. Likaså shall bröllop hållas i ny, för att brudfolken må bli rika o. välniende. Samma sed har iakttagits i Danmark. (Dansk Bondeliv II:26). Då bröllopet hålls i ny, bli barnen ljusa o. vackra. Man miste nog undvika nedan, ty liksom minen hittages eller avsager, kommer de ungas lycka att växa eller avtaga.

I Värend ansågs det också best att flytta i ny, vilket bruk även iakttogs i Tyskland. (I.u.B. II:10).

Härst miste man ibland klippa under ny. (I.u.B. II:36). Orsaken därför förför man lätt.

Enligt en fr bland Tongonegrerna lämnar huden för man-skiften särskilt riklig fiskflingor. (I.u.B. II:160).

De första dagarna efter nyfödning kallas i Finveden för "prim." Om ny ländes på en fredig eller lördag, räknades fem nätter som prim, men ländes det på en annan dag, så varo blott tre nätter prim. Under denna tid borde man ej köra någon jödning ut på äkern. (Finv. 141). Allt såd skulle sis i ny, dock ej den dag nyet ländes, ej heller vid fallmåne. Åter borde emellertid sis i nedan, ty annars blommade de längre o. gav döliga bäljor.

Barn, som hade mask i magen, skulle ha sifferfrö i näv (= nedan), inte i ny, ty i så fall gick masken uppför. (Skabergsjö).

Ted till brända skulle huggas i ny; då kom veden att bli na klar (meddelat av en person från Bockomo i närheten av Ljungs kile, Bohuslän). Däremot borde man hugga gagnsvirke i nedan (meddelat av förfannmnde Johow Jönsson). Men hade för sig, att veden då var mera död o. följaktligen fortare skulle bli torr o. lämplig att förfärdiga redskap av. Det samma iakttogs i Värend o. Finveden, för att häst bitte skulle stå emot röta o. mark, vilket

frangivs av följande rim:

"Uti nedonet himmer hugg,
så giv dig molen ingen glugg!
Bygg och di varaktigt hus,
så kan dem skada ingen dus.
De vara di en längre tid
och bliva dig lustig och blid." (Finv. 942).

Hur man kan ha bort värbor i
månsken, m. m.

Att månen en gång fästts som ett levande visens frangiv åtvar, att man insett den kunnat hjälpa mot varjehands sjukdomar. Framför allt har den makt att bortlägga värbor, men även andra krämpor är den härre över. I så berättas från Åggarp, Söderl., att månen kunde bortlägga barnlycken. Månen fick skinna på det sjuka stället, under det man sköck dirpis med händerna; det skulle hjälpa. Från Söderl. omtalas vidare, att månen kan kurera i kontrast till vilket slags som helst. Man behöver dock he kräller i rad låta månen skinna på det onda, under det man he gårger stryker med händerna på det samma o. liksom slis mot månen, varvid man för var gång upprepar orden: "Jag lyckte där var ninting, men där var ingenting." Märkliga historier berättas om, hur tillväxtingssätet siger ha hjälpt.

Från Blekinge (Bråkne härad) omtalas, hur man kan bort-

2140

lägga värbor i månsken. Tre fallminar i rad skulle man ställa sig med händerna i kors upplyftade mot månen, så att månstrålarna silds genom fingrarna. Sedan stryker man händerna tre gånger över varandra växelvis, under det man he gårger säger: "Jag lyckte där var någonting, men där var ingenting." I en svartkonstbok från Frw Alstads socken (intagen i Folkminnes- och folklänskar, årz. 1915, häft 3-4) meddelas flera regler för bortlägande av värbor i månsken.

I "Finnebörarnas seder o. liv" berättas också om sättet att bortlägga värbor i månsken. Den som var besvärad av värbor, skulle en försdag kväll ställa sig i klart månsken, o. under det han höll händerna upp mot månen o. gick dem mot varandra som vid svättning, upprepade han he gårger: "Nu bortlägg jag bort mina värbor, o. till sist med en avvarjande ixbörd med händerna mot månen: "Och kom aldrig mer igen." (Finv. 946). - I nyssnämnda bok berättas även följande (s. 41): "En gammal plågsed, som förraom brukades, var, att man skulle ställa sig så, att månen fick skinna på barnet, innan solen fick skinna på det, emedan man hoddé, att barnet därigenom undgick att blixt solbränt."

Ett vanligt sätt att låta engelska sjukan var att ge det sjuka barnet en lesked av en dryck, som var olika allt efter sjukdomens beskrifning, he gårger dagligen i nio

Reng. 87

dagar under ny o. i nio dagar under nedan. (Finv. 52 ff.)

Månen inflytande på väderleken.

Månen har sedan gammalt ansatts ha stor inflytande över väderet. Framför allt har man väntat ändring på väderleken vid nysönning men även vid fullmåne o. kvarteren. Man trodde ännu i början av sjuttonhundratalet bland "de lärde", att väderleken i väsentlig grad berodde på månens faser. En del mänskliga efter en tid av 19 år, enl. den s. k. Metons cykel, åter inträffas på samma månadsdagar, så ansåg man, att väderleken också efter denna tids förförflyttning skulle bli densamma. I almanackorna satte man därför ut, hurudan väderleken varit 19 år förut. (Kurd. omärkr. Charlier, Almanackan o. sidenskriftningen, sid. 19-20). Först 1870 borttogos väderleksförutsägelsens helt o. hället ur de svenska almanackorna. Det är därför inte allt undra på, om allmogens tro på månens inflytande över väderleken ännu sätter kvar.

En vanlig förställning är, att "vägiv kring månen betyder storm". Enl. meddelande från Böstad betyder likn. mångård stark storm o. häftom (idéassociation genom kontrast).

I "Finlands böner sedor o. liv" finns under kapitlet "Spidomar o. iakttagelser rörande väderleken, vilka man fördom trodde o. iakttag i Finneden", minga exempel i dessa

2140

allmogens folkkro. (sid. 229 ff.) Några av dessa må här införas:

"Regnar det i första ny, så vill det regna i allt ny där-efter, men om det blir torr väderlek i det första ny, så bli alla de andra torra. Samma märke håller och nedanet. — Den som någo iakttagit första dagen i varje kvartal, skall hömtigen säkerligen kunna förutsäga väderleken i varje kvartal, ty det befinner sig ofta så, att varje kvartal skickas sig efter första dagen. — Bleck mine regn, röd givs storm. — Om Olofsmessodagen kommer längt in på nedanet, betyder det blid vinter. — Här månen märka hörn i nysönningen, betyder det regn i nedanet. Av månens översta him dunkelt eller blist den tredje eller fjärde dagen efter nysönningen, faller det regn i nedanet. Av det direkt mot det nedersta hörnet, kommer regnet i första kvartalen. Av månen svart mitt uti, betyder det regn vid fullmåne. — I kalendern kan man se efter, när månen löper in i de våta lecknew, som är kräfftan, lejonet, vattumannen o. tillingsarna (några räkna här till stenbocken o. seew), då kommer vanligen regn. Då månen löper igenom seens o. kräfftans lecken, har han besynnerlig kraft till att smaka o. draga tjocka moln tillsammans, dock så fram andra starka hinder o. orsaker icke hans kraft fortala. — Men här givs akt på, huru första hisstycket ställer sig, ty så ställa

sig de andra efter. — Hörer i skänder, då minen giv i jungfrun, då kommer långsamt regn, o då minen ständes i jungfruns lecken, kommer likaledes mycket regn. — Ju längre juldagen infaller i ny, desto skönera är det man att förvänta. Ju längre den infaller i nedan, ju särre blir året."

Mänskelen i Kina.

Allt minen spelat en roll i festernas historia är väl bekant. Man behöver dock erinna sig bibelns tal om nyårsnadsfester. Det största flertalet av de grekiska festerna infalls under nytt, framför allt på dagarna omkring före fullmånen. (Arch. f. kgl. fästern. 16.)

Här skall meddelas något om minfesten i Kina samt om den föregående orsaken därför (hämpt ur "Bilder från Chinens land", samlade av Gustav Tjellström, Stockholm 1895).

Kineserna kallar "gubben i minen" var en konin, som hallepå att stöta ris eller, enligt vad andra tyckt sig först, tillaga medicin. I september månad färs en högtid till minens års. Vid denna högtid åter var o. en s. k. minkakor, vilka tillhandahålls i stor mängd. De flesta av dessa kakor är runda som fullmånen själv. Men de är i sällskap med anna pryddes med utskalliga figurer såsom fiskar, djur o. l. Bland de senare prydnaderna intog den särskilda koninen ett framstående rum.

Denna fest har enligt kinesernas pastiende ett historiskt ursprung. En ging — berättas det — gick en furste vid namn

Ming Wong tillsammans med en av sina prästerliga rådgivare fram o. tillbaka i sin trädgård. Det var afton, minen lyste som en gyllene lampo där upp i höjden o. tilldrog sig helt naturligt de promenerandes uppmärksamhet. Samtalt kom nu att röra sig om den ming diskutera frågan, huruvida minen var bebott eller ej. Denna fråga besvaras i allmänhet av kineserna med ja. I så besvarades den även av den omnämnde prästen, som dessutom frågade, om ej fursten ville avlägga ett besök därupp för att själv undersöka förhållandet. Då fursten var väldigt härtill, kastade prästen upp sin stor i lappen. Ihop blev en bro mellan jorden o. dess drabant, o. så var det i väg med den viffrige fursten o. hans präst. Vid ankomsten till den sköna himlakroppen fanns de densamma befolkad av en hel mängd sköna kvinnor, vilka bodde i ställiga palats, omgivna av förtjusande trädgårdar. Fursten skulle gärna velat dröja för alltid på denna sköna plats, men hans ledsgare nödgräde honom att återvända till sitt land igen. Da de två resenärerna under återfärden, som anhäddes över först nämnda himlabro, kommo i närheten av staden Nankin, uppmanade prästen sin furstliga reskamrat att spela på sin luta, som han medförförde på resan. Fursten efterkom uppmaningen. Och nu klingade lutans vackra o. ljuvliga toner ifrån höjden ned över staden, vars överroskade invånare rusade ut på gatorna o.

upp på hustaken för att lyssna till den överjordiska musiken. På ytterligare uppmaning av prästen lät nu fursten en skur av penningar regna ned över de med häpnad slagna människorna. Dessa frukterades alltså ej bort med överjordisk musik utan även med överjordiskt mynt.

Ledan fursten anlände till sitt palats o. återagit världens livets prosiska bestyr, böjsde han lycka, att hans märkvärdiga besök på minen var alltför underbart för att verkligen ha kunnat tilldragna sig. Den liveläktige resenären höll just som best på att överlyga sig själv om, att allt hennes blott varit en dröm, då han erhöll en skriftlig underrättelse om en underbar musik o. ett ej mindre underbart penningregn, som i den ovan nämnda staden hörs o. varneblivits just vid tillfället för den omnämnda resan. Alla livet var nu med ens skinande. Det märkvärdiga besöket på minen var en verklighet. Och för att bevara minnet därav instiftade fursten den omtalade mäfesten, som firas äu i dag.

Månen i sagan.

Minen omtalas inte så ofta i sagorna. Visserligen förekommer ordet i den bekanta folksagan "Slottet öster om solen o. västan om månen," men det är blott för att beteckna en långt avlägsen plats. Däremot blir det verkligen tal om minen i en liten indisk saga, vars namn i översättning lyder: "Hur solen

2140

minen o. vinden begav sig bort på middag." (Ur "Old Deccan days," s. 117). Denna saga visar tydligt, vilket anseende minen har i söders länder, något som även fått sitt uttryck där, att minen blivit islams lecken. Eftersom sagan är helt konst, vill jag försöka återge den fullständigt (på ett par ställen något fritt).

Een dag begav sig solen, månen o. vinden till sin farbror o. foster, åskan o. blåtan, för att åta middag. Deras mor (en av de mest orlägsna stjärnor, man ser högt upp i himmelen) väntade ensom därhemma på att hennes barn skulle komma tillbaka.

Nu rör både solen o. vinden glänska o. själorska. De njöto av den stora festen, som man hade ställt till för dem, utan en tanka på att givmas något o. taga det hem till mor. Men den älle månen glömdes inte henne. Av varje läcker rätt, som serverades, gönde han en smula, så att även stjärnan skulle få sin del av kalaset.

Tid dera återkomst sade modern, som hade spejat efter dem hela natten med sitt klara öga: "Nu, mina barn, vad har ni med er hem till mig?" Solen, som var äldst, svarade då: "Jag har ingenting med mig hem till dig. Jag resterat för att röa mig med mina vänner, inte för att hitta mat till min mor." Och vinden sade: "Inte heller jag har något med mig hem till dig, mor. Du kunde väl knappast vänta, att jag skulle komma med en del godsaker till dig, när jag endast begav

sig bort för mitt nöjes skull." Men minen sade: "Nå, tag hit en tallrik, se här vad jag har med mig till dig!" Och så lärnade han en kostlig, ^{rätt} bars like man aldrig hade sett.

Därefter vände sig stjärnor till solen o. sade: "Eftersom du begav dig bort för att förröja dig med dina vänner o. festade o. roade dig utan en tanka på din mor i hemmet, så var du fördömd. Här efter skola dina skalar alltid vara heta o. pinande o. skola förbränna allt, som de vidrör. Och människorna skola hata dig o. beläcka sina huvuden, när du visar dig. Därför är solen så hot än i dag."

Därefter vände hon sig till vinden o. sade: "Du också, som glömde din mor mitt i dina själviska nöjen, hör din dom. Du skall alltid blisa i det heta, kva väderet o. fortorka allt levande. Och människorna skola från denna stund avsky o. undvika dig." Därför är vinden i hett väder alltid så sorgenäm.

När till månen sade hon: "Min son, eftersom du kom ihäg din mor o. gömde en del till henne i din egen glädje, så skall du från denna stund alltid vara svakande o. stilla o. klar. Intet skadligt blindande sken skall följa dina ren-skalar o. människorna skola alltid holla dig den välsignade." På grund härav är minens ljus så milt o. svalt o. röcket i dag.

Gå till jag sluta med en vis, som sjungs flitigt för ett halvt

sikel sedan. Den är visserligen ingen folksvisa i detta ords vanliga betydelse (författad av Kristina Lagerlöf 1855), men den ger uttryck åt en folklig o. poetisk uppfattning om minen o. har därför blivit omtyckt.

Månsvisa.

LUND'S UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

1. När minen vandrar på fastet blå och hittar in genom rutan,
då tänker jag underhundom så och knipper sakta på latan:
"Vad du är lycklig du mina klara, som fina högt över jorden fara
och blott se på, och blott se på".
2. Vår ser du därskapet utan tal, det kan jag hilla för heligt,
bidi älskande, som frigas av kval, nu älskande, som ha roligt.
Du ser den här som fina ägatinner, men sorgen aldrig upp till dig hinner,
du är så högt, du är så högt.
3. Spektaklet hittar dig innan kort, det kan man inte förtänka,
du går du bara helt simpelt bort, man lednar också att blänka.
Gå bliv du borta i några dagar och kommer iste, när du behagar,
och ser på oss, och ser på oss.
4. O, milda mine, tag mig till dig från denna jorden så härliga!
Helt säkert ingen skall sakna mig, ty såna finns här så många.
Tag mig till dig upp uti det höga, där slippas säkert mitt hitta öga
att grida mer, att grida mer.
5. Och när jag här ej skall dröjas mer och grina kullen mig gömma,
du lika milt ned på gravens sot, fast alla andra den glömmar.
Då skall min ande, när den får fara till Stjärnlanden, få frist förklara
min kärlek dig, min kärlek dig.